

Türk Demokrasi Tarihinin En Önemli Seçimi: 1950 Seçimleri

The Most Important Election in the History of Turkish Democracy: 1950 Elections

Hakkı Uyar

Prof. Dr. Dokuz Eylül Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü

Prof. Dr. Dokuz Eylül University Faculty of Letters Department of History,

İzmir / Türkiye

E-posta: uyarhakkı@hotmail.com

ORCID ID: 0000-0002-6309-4919

Makale Bilgisi/Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makale / Research Article

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Yaz-Haziran/ Yaz-Haziran

Geliş/Received: 12 Mayıs/May 2023

Kabul/Accepted: 22 Haziran/June 2023

Yayın/Published: 30 Haziran/June 2023.

Atıf/Cite As

Uyar, Hakkı. "Türk Demokrasi Tarihinin En Önemli Seçimi: 1950 Seçimleri". *Demokrasi Platformu Dergisi*, (2023), 12/38, 52-85.

İntihal/Plagiarism

İntihal Taraması/Plagiarism Detection: Bu makale intihal taramasından geçirildi ve intihal tespit edilmemiştir. /This paper was checked for plagiarism. No plagiarism detected.

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur/It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (Hakkı Uyar)

Finansal Destek / Grant Support: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadıklarını beyan etmiştir. / The authors declared that this study has received no financial support.

Yazar Katkıları / Author Contributions: Hakkı Uyar % 100

Web: <https://www.demokrasiplatformu.com/dergi>

e-mail to: demokrasiplatformudergisi@gmail.com

Publisher Serkan Yorgancılar, Ankara-Türkiye.

Öz

Türkiye’de 1950’de gerçekleşen iktidar değişikliği yakın dönem Türkiye tarihi açısından son derece önemli bir dönüm noktasıdır. Türkiye’de seçimle ilk iktidar değişimi, ilk parlamento seçiminin yapıldığı 1877 yılından 73 yıl geçtikten sonra, 1950 yılında gerçekleşebildi. Bir tek parti yönetiminin seçimle ve kansasız bir şekilde iktidarı muhalefete devredebilmesi çok da görülmüş bir uygulama değildi. İstisnai bir durumdu. 1950’de Türk demokrasi tarihinin belki de en önemli seçimine girerken iktidardaki CHP, özellikle dış politika başarısına ve İnönü’nün deneyimini seçim propagandasının merkezine aldı. Oysa İkinci Dünya Savaşı’nda izlenen savaş ekonomisinin tüm ağırlığı ve savaş sonrasında devam eden ekonomik kriz, seçmenin oy vermesinde daha belirleyici oldu. CHP ve İnönü, Birinci Dünya Savaşı’ndan ders çıkararak ülkeyi savaşa sokmadı. Bu Türkiye açısından büyük bir şanstı. Nitekim 1950 seçimlerinde CHP’ye % 39’luk bir oy sağlayan nedenlerin başında gelmekteydi. DP ise savaş yıllarında ezilen geniş kitlelerin –özellikle köylülüğün- temsilcisi olarak, ekonomik sorunlara ve geçmişin baskıcı uygulamalarına vurgu yapmakta, daha çok özgürlük ve refah vaat etmekteydi (işçilere grev hakkı, yol vergisinin kaldırılması...). Bunlar da DP’ye % 52’lik bir oy sağladı. Aslında çoğunluk sistemi değil de, nispi seçim sistemi olsa TBMM’de dengeli bir dağılım ortaya çıkabilirdi.

1950’de ekonomi ve özgürlük talepleri, dış politikadan daha ağır bastı ve seçim sonuçlarını belirledi. Ancak yine seçimlerin galibinin bir noktada İnönü olduğunu söylemek gerekir. Çünkü, seçimle iktidarı değiştirme fikri öncelikle O’nun tercihi idi. İnönü, sağlığında seçimle iktidarın değiştiğini görmek istiyordu. Diğer taraftan seçimle iktidar değişimi ya da bir başka deyişle demokrasi düşüncesi, Cumhuriyetin kurucu kültürünün amaçları arasında yer almaktaydı. Türkiye’de 1950’de seçimle iktidarı değiştirmeyi başararak önemli bir kazanım elde ettiyse de bunu kurumsallaştırdığını söylemek henüz pek de mümkün değildir. Cumhuriyetin ikinci yüzyılına girerken Türkiye’nin önündeki hedeflerden biri de elbette budur.

Anahtar kelimeler: 1950 Seçimleri, Türk Demokrasi Tarihi, Türkiye’de Seçimler, Cumhuriyet Halk Partisi, Demokrat Parti.

Abstract

The government changeover that took place in Turkey in 1950 is an extremely important turning point in terms of for the recent history of Turkey. In Turkey, the first government changeover with elections took place in 1950, 73 years after the first parliamentary elections were held in 1877. It was not a very common practice for a single-party system to transfer power to the opposition through elections and bloodless. It was an exceptional situation. In the 1950 election, perhaps the most important election in the history of Turkish democracy, the ruling CHP put its foreign policy success and

İnönü's experience at the center of its election propaganda. However, the whole difficulty of the war economy which followed Second World War and the post-war economic crisis became more determinant in the election. CHP and İnönü did not take the country into the war by taking lessons from the First World War. This was a great chance for Turkey. As a matter of fact, this was one of the main reasons that why the CHP received 39% of the votes in the 1950 elections. On the other hand, the DP, as the representative of the oppressed masses -especially the peasantry- during the war years, emphasized the economic problems and the oppressive practices of the past and promised more freedom and prosperity (workers' right to strike, abolition of road tax etc.). These gave the DP 52% of the vote. In fact, if there was a proportional representation instead of the majority system, a balanced distribution would have emerged in the Grand National Assembly of Turkey.

In 1950, demands for economy and freedom outweighed foreign policy and determined the election results. However, it must be said that the winner of the elections was İnönü at one point. Because the idea of government changeover through election was primarily his preference. İnönü wanted to see the government changeover with the election while he was alive. On the other hand, the government changeover through elections, or in other words the idea of democracy, was among the aims of the founding culture of the republic. Although he achieved an important gain by succeeding in changing the power through elections in 1950, it is not yet possible to say that it has been institutionalized. Of course, this is one of the targets in front of Turkey as we enter the second century of the republic.

Keywords: 1950 Elections, History of Turkish Democracy, Elections in Türkiye, Republican People's Party, Democrat Party.

Giriş

1877 yılından 1943 yılına kadar Türkiye'de yapılan seçimler iki dereceli bir şekilde yapıldı¹. 1946 yılında yapılan erken genel seçimlerle birlikte Türkiye tarihinde ilk kez, tek dereceli seçim sistemi uygulandı. Ancak, kabul edilen sistem tartışmaları da beraberinde getirdi. Çünkü sistem, fiilen açık oy-gizli tasnif şeklinde uygulandı. Bu da beraberinde seçim yolsuzluğunu getirdi. Nitekim 1946

---

¹ Bu konuda örneğin bkz. Erol Tuncer, *Osmanlı'dan Günümüze Seçimler (1877-1999)*, (Ankara: TESAV Yay.,2002); Tarhan Erdem, *Anayasalar ve Seçim Kanunları (1876-1982)*, (İstanbul: Milliyet Yay., 1982); Fevzi Demir, *Osmanlı Devleti'nde II. Meşrutiyet Dönemi Meclis-i Mebusan Seçimleri (1908-1914)*, (Ankara, İmge Yay., 2007); Hakkı Uyar, "Tek Parti Döneminde Seçimler", *Toplumsal Tarih* 64, (Nisan 1999); Tevfik Çavdar, *Müntehib-i Sani'den Seçmene*, (Ankara, Verso Yay., 1987); Kemal Zeki Gençosman, "1. Meşrutiyet'ten Günümüze 25 Seçim ve Siyasi Partiler 1-52", *Dünya*, (10 Kasım-31 Aralık 1980).

seçimleri de, kendinden önceki 1912 ve kendinden sonraki 1957 seçimleri gibi şaibeli ve sorunlu seçimler arasında yerini aldı.

1. Yasal Düzenleme Süreci

Şaibeli 1946 seçimlerinden sonra doğal olarak muhalefetin en önemli gündem konusu seçim kanunu ve seçim güvenliği oldu. CHP iktidarı da bunu dikkate almak zorunda kaldı. 1949 yılı başında kurulan Şemsettin Günaltay Hükümeti'nin ilk ele aldığı konulardan biri seçim kanunuydu. 1949 yılının ilk aylarında başlayan seçim kanunu hazırlıkları, yıl boyunca devam etti. Hatta yabancı ülkelerin seçim kanunları incelenerek uyguladıkları sistemler (çoğunluk, nispi temsil ve bunların çeşitli varyasyonları) konunun uzmanları tarafından Türkçeye çevrildi².

Kanun tasarısı belli bir hazırlık döneminden sonra 1950 yılı başlarında TBMM gündemine taşındı. İlk geldiği yer, üç partiden (CHP, DP ve MP) oluşan Karma Komisyon'du. Anayasa, İçişleri ve Adalet komisyonlarından gelen onar üyeden oluşan komisyonun başkanı Dr. Behçet Uz'du. Komisyonda MP'li üyeler nispi seçim sisteminin kabul edilmesini savundu (Hasan Dinçer). DP milletvekillerinin ise nispi seçim konusunda ısrarı yoktu. Onların ısrarı –Nuri Özsan'ın belirttiği gibi- dürüst bir seçimin gerçekleşmesini sağlayacak bir seçim kanunuydu. İktidar partisi, seçim kanunu konusunda DP ile uzlaşma eğilimindeydi. Kamuoyunun da bu konuda büyük bir beklentisi vardı. İktidar, MP'nin taleplerini ise görmezden geldi. MP, küçük ve marjinal bir parti olarak görülüyor ve dikkate alınmıyordu. Oysa ilerleyen dönemde MP'nin talebinin ne kadar haklı olduğunu bizzat CHP de görecek.

Başbakan Yardımcısı Nihat Erim komisyonunda yaptığı konuşmada, 35 ülkenin anayasalarını incelediğini, bunların büyük çoğunluğunun nispi temsil sistemini kabul etmiş olsalar da, bu konudaki tartışmaların henüz bitmediğini ve bu ülkelerde nispi temsil sisteminin sakıncaları üzerinde sıklıkla durulduğunu, İngiltere'nin kendi bünyesine uygun görmediği için nispi temsil sistemini kabul etmediğini, bu sistemin en büyük kusurunun meclisleri küçük parçalara ayırmak olduğunu ve güçlü bir hükümet imkanını ortadan kaldırdığını anlattı.

Erim, 25 Ocak 1950 tarihinde günlüğüne de şunları yazmıştı:

² *Türkiye'de ve Yabancı Memleketlerde Seçim Mevzuatı*, (Ankara, Başbakanlık Devlet Matbaası, 1949).

“İngiltere’nin 1945 seçimleri hakkında Mc Collum adlı Oxford profesörü tarafından yazılan güzel bir kitabı okuduktan sonra İnönü’ye verdim. Evvelki gün, İnönü bu kitabı çok istifadeli bulduğunu, bizim için istifade edilecek derslerle dolu bir kitap olduğunu söyledi ve ‘Birkaç kitaba birden başladım. Bilmezsin okumak benim için ne büyük şifa ve teselli. Ufkum genişliyor. İleri cemiyetler hakkında bilgi edindikçe bizim vaziyetimizi düzeltmek için cesaretim artıyor’ dedi. Ben, ‘Paşam, okuyabilen insan daima canlı kalır. Beşeriyet içinde yaşayan bir fikir uzvu olduğunu anlar. Kaldı ki bizim için Anglo-Sakson siyasi edebiyatını takip etmek ayrıca faydalı. Demokratik hayatı Anglo-Sakson usulleri dahilinde inkişaf ettirmek için o sistemi bizim yakından takip etmemiz lazımdır’ dedim”³.

Tasarıda İngiliz etkisi gerçekten de vardı. Ancak, Hükümet, İngiliz sisteminin işine gelen tarafını almıştı. İngilizlerin uyguladığı dar bölge çoğunluk sisteminde 650 milletvekili (Avam Kamarası üyesi) için 650 seçim bölgesi vardı. Her seçim bölgesinde bir milletvekili seçiliyordu. Oysa Türk çoğunluk sisteminde her bir il, bir seçim bölgesi kabul edilmişti. Dolayısıyla dar bölge sistemiyle beraber çoğunluk sistemi kabul edilmiş olsaydı, sistemin sakıncaları en aza indirilmiş olacaktı.

Yeni tasarı, gizli oy, açık tasnif ilkelerinin yanı sıra yargı güvencesi de getiriyordu. Yüksek Seçim Kurulu da kuruluyordu. Parti listelerinden bağımsız adayların da aday olabilmesine olanak sağlayan tasarı ile ilgili çalışmalarını komisyon, 28 Ocak’ta bitirdi. Ardından layiha basılıp milletvekillerine dağıtıldı ve görüşmeler 6 Şubat’ta başladı. MP, kanun tasarısının aceleye getirildiğini ileri sürüp tasarıya karşı çıktı. DP ise bazı tereddütleri olsa da tasarımı destekledi. Tasarı bir milletvekili adayının iki ayrı ilden aynı anda aday olmasına da imkan sağlamaktaydı. Tasarı CHP ve DP’lilerin oylarıyla yasalaştı. MP ise getirdiği çoğunluk sistemi nedeniyle yasaya karşı oy verdi⁴.

Başbakan Şemsettin Günaltay, kanunun kabul edilmesinden sonra yaptığı konuşmada DP’lilere teşekkür etti, MP’lileri de eleştirdi. Günaltay’a göre, MP’nin seçim kanununa muhalefet etmesinin nedeni nispi seçim sistemi yerine çoğunluk sisteminin kabul edilmesiydi:

³ Nihat Erim, *Günlükler 1925-1979, 1. Cilt*, haz. Ahmet Demirel, (İstanbul, Yapı Kredi Yay., 2005), s. 409.

⁴ *Vatan*, “Meclis Yeni Seçim Kanununu Kabul Etti” (17 Şubat 1950).

Bu konuda ayrıca bkz. Nilüfer Hatemi, *Mareşal Fevzi Çakmak ve Günlükleri, II. Cilt*, (İstanbul, Yapı Kredi Yay., 2002), s. 862.

“Nisbi temsilin bazı memleketlerde ne kötü neticeler verdiği her gün görüyor ve duyuyoruz. Böyle memleketlerde hükümetler bir hafta duramıyor. Halbuki bugünkü şartlar ve bu günkü cihan durumu kuvvetli partilere müstenid devamlı hükümetlere ihtiyaç göstermektedir. Bundan dolayıdır ki, biz nisbi usulü terviç etmiş değiliz. Esasen nisbi temsil usulü Türk milletinin ruhuna aykırıdır. Disiplinli bir millet olan Türk milleti meselelerin karşılıklı münakaşasını arzu eder. Fakat hiçbir zaman teşettüt istemez ve anarşiden nefret eder. Nisbi usulün götüreceği netice anarşidir. Başka memleketlerde bu usule göre yapılan seçimlerin neticelerini tetkik ettiğimiz zaman siz de benim bu sözlerimin ne kadar isabetli olduğunu takdir etmiş olacaksınız”⁵.

Günaltay’ın güçlü bir hükümet isteği ve dünya konjonktürü gibi gerekçelerle savunduğu çoğunluk sisteminin CHP’nin aleyhine işlemesi, ilginç bir ironi olsa gerektir. Nispi temsil sisteminin götüreceği yerin anarşi olduğu düşüncesi her şeyden önce bir abartıdır ve hiç de inandırıcı değildir. CHP içerisinde çoğunluk sisteminin bir diğer savunucusu ve deyim yerindeyse yasanın mimarı Başbakan Yardımcısı Nihat Erim’dir⁶. Dolayısıyla 1950 seçimlerinde CHP’nin aldığı oy oranına göre, çok daha az milletvekili çıkarmasının sorumlusu da başta Erim olmak üzere dönemin CHP’li üst düzey yöneticilerdi. Kanun tasarısı üzerine hazırlıklar sürerken, İçişleri Bakanlığındaki bürokratlar, çoğunluk sistemi yerine nispi seçim sistemi üzerine direktmişler; ancak, Erim’i ikna edememişlerdi. Konuyu Cumhurbaşkanı İnönü’ye açan İçişleri Bakanı “Başbakan Yardımcısı profesör ne diyorsa, onu yapın” yanıtını aldı. Söz konusu bürokratlardan biri olan Sıddık Tümerkan, sonraki yıllarda İnönü ve Erim’i “Tarihsel Lider’le modası geçmiş seçim hukuku uzmanı...” diye eleştirecekti⁷.

1.1 Kanunun İçeriği

16 Şubat 1950 tarih ve 5545 sayı ile kabul edilen Milletvekili Seçimi Kanunu’na göre, partiler örgütleri bulunan illerden oluşan her bir seçim çevresinde, o seçim çevresinden çıkacak milletvekili sayısını aşmayacak sayıda aday gösterebilirdi (madde 35). Bir kimse en çok iki seçim çevresinden aday olabilirdi. Aday, her iki seçim çevresinde de seçimi kazanırsa, iki yerden birini tercih etmek zorundaydı. Diğer seçim çevresindeki milletvekilliği boş kalırdı (madde 36). Adaylık koyma süresi bitince, her seçim çevresinde seçimlere katılan

⁵ Vatan, 17 Şubat 1950.

⁶ Nihat Erim’in seçim kanunu hazırlanışı ile ilgili katkısını, kendisinin günlüklerinden de okumak mümkündür. Bkz. Erim, *Günlükler*, s. 389 vd.

⁷ Sıddık Tümerkan, *Kaymakam Samiden Öyküler*, (İstanbul: 1976), ss. 112-116; Haldun Derin, *Çankaya Özel Kalemini Anımsarken (1933-1951)*, (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay., 1995), ss. 258-259.

partilerin adayları ile bağımsız adayların soyadına göre ayrı ayrı hazırlanmış listeleri İl Seçim Kurulu tarafından Yüksek Seçim Kurulu'na bildirilecek ve liste orada kesinleştirilecekti (madde 39) İl seçim kurulu, il merkezindeki en yüksek yargıcın başkanlığı altında olacaktı (madde 63).

Sandık kurullarında kapalı oy verme yerine konulması için boş ve beyaz kâğıtlar bulundurulacaktı. Siyasal partiler ve bağımsız adayların seçmenlere dağıtacakları matbu oy pusulaları renkli olabilirdi ve bunlara özel işaret koymaları mümkündü (madde 88). Kanununun 89. maddesi pusula doldurma özgürlüğünü içeriyordu: “Seçmen, dilediği adayları, yazarak oy pusulası doldurmakta serbest olduğu gibi matbu oy pusulasında yazılı isimlerden dilediğini silebilir ve yerlerine başka adayların isimlerini yazabilir”⁸.

Seçim Kanunu, liste usulü çoğunluk sistemine dayanıyordu. Seçim Kanunu, seçmene kendi listesini yapma imkanı tanıyordu. Seçmen bir partinin o ildeki aday listesinde bazı isimleri silip yerine o ildeki bağımsız adayları ya da o ildeki diğer partilerin listesindeki adayları yazabilirdi. Dolayısıyla seçim kanununda buna imkan tanınması oyların sayılmasını ve hesaplanmasını zorlaştıran bir durumdu. O nedenle 1950 seçim sonuçlarına ilişkin yapılan hesaplamalarda farklılıkların oluşmasının ana nedeni budur.

2. CHP’de Seçim Hazırlıkları

1950 seçimleri Cumhuriyet döneminin ilk demokratik ve yarışmacı seçimiydi. CHP iktidarı da karşısındaki ciddi rakipler nedeniyle seçmene kendini anlatabilmek için hükümetin icraatlarını anlatan broşürler yayımladı. Bu daha önce görülen bir uygulama değildi. Broşürler bayındırlık ve ulaştırma⁹, dışişleri ve sağlık¹⁰, sanayi, maden, ticaret ve maliye¹¹, ziraat¹², milli eğitim ve içişleri¹³ konularını kapsıyordu.

⁸ Erdem, *Anayasalar ve Seçim Kanunları*, ss. 200-219.

Aynı anda birden fazla partiye oy vermek mümkündü. Bu, oyların sayımı zorlaştıran ve günümüzde de farklı seçim sonuçlarıyla ilgili farklı rakamların ortaya çıkmasının temel nedeniydi.

⁹ CHP Propaganda Malzemesi Serisi, *CHP Hükümetlerinin Bayındırlık ve Ulaştırma Alanındaki Başarıları Hakkında Not*, (Ankara: 1950).

¹⁰ CHP Propaganda Malzemesi Serisi, *CHP Hükümetlerinin Dışişleri ve Sağlık Alanındaki Başarıları Hakkında Not*, (Ankara: 1950).

¹¹ CHP Propaganda Malzemesi Serisi, *CHP Hükümetlerinin Sanayi, Maden, Ticaret ve Maliye Alanındaki Başarıları Hakkında Not*, (Ankara: 1950).

¹² CHP Propaganda Malzemesi Serisi, *CHP Hükümetlerinin Ziraat Alanındaki Başarıları Hakkında Not*, (Ankara: 1950).

¹³ CHP Propaganda Malzemesi Serisi, *CHP Hükümetlerinin Milli Eğitim ve İçişleri Alanındaki Başarıları Hakkında Not*, (Ankara: 1950).

Uyar, Hakkı. Türk Demokrasi Tarihinin En Önemli Seçimi: 1950 Seçimleri.

Ocak 1950'de gündemde olan konulardan biri de seçimlerin erkene alınmasıydı. 1946 yılındaki seçimler 21 Temmuz'da yapılmıştı. Eğer seçimler vaktinde yapılacak olsa 1950 yılının 23 Temmuz'unda yapılması gerekiyordu. Seçim Kanunu'na göre dört yılda bir yapılan seçimlerin erkene alınarak 1950 yılının bahar aylarında yapılması bekleniyordu. Vatan gazetesi, "Seçimler vaktinden evvel yapılacak" başlığını atarken, CHP'nin ve hükümetin bütün hazırlıklarını ve çalışmalarını seçimlerin erkene alınması üzerine programladığı ve hatta TBMM çalışmalarının da buna göre ayarlandığını belirtmektedir. Yeni seçim kanunu ve bütçe görüşmelerinin Mart ayı içinde tamamlanması planlanıyordu. CHP yöneticileri de, seçimlerin yapılacağı tarihle ilgili olarak kesin bir tarih vermekten kaçınıyorlardı¹⁴.

Ocak ayı sonunda CHP Genel Başkan Vekili Hilmi Uran ve DP Genel Başkan Celal Bayar beraberindeki parti yöneticileriyle Ege Bölgesine gittiler; burada, partilerinin il kongrelerine de katılacak olan liderler, seçim kampanyasına Ege Bölgesinde başladılar. Tesadüf eseri olarak aynı trenle bölgeye giden liderler, çeşitli illerde partilileri tarafından da karşılandılar. DP'lilerin yakalarında özellikle parti rozetleri vardı. Bu gezinin başladığı günlerde iki parti arasında seçimler öncesinde koalisyon kurmaları gündeme gelmişti. Vatan gazetesine göre, DP liderleri haberleri "mevsimsiz" bulmuşlardı. Çünkü Seçim Kanunu'nun durumu henüz belli değildi¹⁵. Halbuki bu dönemdeki CHP yöneticilerinin anılarına bakılırsa, DP liderleri CHP'lilerden koalisyon talebinde bulunmuşlardı¹⁶. İlerleyen günlerde CHP'nin seçimlere koalisyon hükümetiyle gitmeyi istemediği basına yansdı¹⁷.

Ülke seçim sürecinde girdiği 1950'nin ilk aylarında Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ile bir görüşme yapan Vatan gazetesi sahibi Ahmet Emin Yalman, bu konuda yazdığı bir başyazıda İnönü'nün şu sözüne yer veriyordu:

"Bugüne kadar Türkiye'de en uzun hürriyet devri altı ayı aşmamıştır. Halbuki hiç farkında olmadan bu defa işte beş yıldır münakaşa hürriyetinin galeyanlı havası içinde yaşıyoruz ve buna uymağa alışıyoruz. Acı ve bilhassa haksız tenkide tahammül etmek insanlar için kolay değildir, fakat demokrasinin en esaslı icabı olan bu tahammül, bizim için

¹⁴ Vatan (4 Ocak 1950).

¹⁵ Vatan, "1950 Seçimleri Propaganda Mücadelesi Egede Başladı" (27 Ocak 1950).

¹⁶ Hilmi Uran, *Hatıralarım*, (Ankara: 1959); Faik Ahmet Barutçu, *Siyasi Hatıralar*, 2. Cilt, (Ankara: 21. Yüzyıl Yay., 2001).

¹⁷ Vatan, "CHP Koalisyon Kabinesi İstemiyor" (28 Mart 1950).

artık bir huy ve anane haline gelmek istidadını peyda etmiş ve bu bakımdan en çetin muhatara devreleri atlatılmıştır”¹⁸.

İkinci Meşrutiyetten Cumhuriyetin ilk yıllarına kadar geçen süreçte çoğulcu ve özgürlükçü ortamların uzun ömürlü olmadığına, demokrasinin kurulamadığına dikkat çeken İnönü'nün konuşmasında samimi olduğunu ve demokrasiyi kurmak için çaba harcadığını söylemek gerekir. İnönü, kendisinden öncekilerin –Atatürk dahil- yapamadığı yapmak, demokrasiyi yerleştirmek amacındadır.

Başbakan Yardımcısı Erim, 13 Şubat'ta Ankara'da Siyasal Bilgiler Okulu'nda kaymakamlık kursu gören genç idarecilere yeni seçim kanunu ve mevzuatı ile ilgili verdiği konferansta, Türkiye'deki tek parti yönetiminin farklılığını ortaya koymaktaydı. Erim şunları söylemişti:

“Türkiye'yi yakından tanımayanlar 1945'den önceki idareyi, tatbikatı bakımından diktatoryalarla kıyas etmeyi adet edinmişlerdir. Halbuki Cumhuriyet rejimi nihai gaye olarak daima normal işleyen bir demokratik idareyi esas tutmuştur. Nitekim diktatoryaların yaptığının aksine olarak demokratik müesseseler her zaman itibarda tutulmuştur. Yeni yetişen nesillere temsili halk idaresi sistemi telkin olunmuştur”. Yeni seçim kanunuyla “Vatandaşların huzur, emniyet ve sükûn içinde rey vermelerini temin etmek idarenin vazifesidir”¹⁹.

İktidarın seçim yatırımlarından biri ve belki de tek parti döneminden çıkışın, normalleşmenin göstergelerinden biri de Türk büyüklerine ait türbelerin açılışı idi. TBMM'nin 1 Mart 1950 tarihli oturumunda Milli Eğitim Bakanı Tahsin Banguoğlu, layihanın *“tercihan ve müstaceliyetle görüşülmesini”* önerdi ve önerisi kabul edildi. Hükümet, sanat değeri olan ve Türk büyüklerine ait türbelerin açılacağı fikrindeydi. Layiha Hükümetin isteği doğrultusunda kanunlaştı²⁰.

CHP Meclis Grubu, 21 Mart 1950 Salı günü Faik Ahmet Barutçu'nun başkanlığında toplandı. Toplantıda konuşan Genel Başkan Vekili Hilmi Uran,

¹⁸ Ahmet Emin Yalman, “İsmet İnönü'nün Çok Mühim Bir Sözü”, *Vatan* (4 Şubat 1950).

¹⁹ *Vatan*, “Seçimlerde İdareye Düşen Mühim Vazife” (14 Şubat 1950).

²⁰ *Vatan*, “Açılacak Türbeler” (2 Mart 1950).

İlk açılan türbelerden biri Plevne Kahramanı Gazi Osman Paşa'nın türbesiydi. Bkz. *Vatan* (5 Nisan 1950).

seçimlerin yenilenmesi kararının alınmasını istedi ve bu yönden karar alındı. TBMM, 24 Mart'ta tatile girecek ve 14 Mayıs'ta seçimler yapılacaktı²¹.

CHP, yeniden iktidara geldiği takdirde mevcut siyasal sistemde bazı değişiklikler yapmayı da planlıyordu. İnönü, seçim gezileri sırasında Kırıkkale'de yaptığı bir konuşmada, iki meclis usulünü kabul ettiklerini ve Ayan Meclisi (Senato) kuracaklarını söylüyordu. Ayrıca, altı ok da Anayasa'dan çıkarılacaktı. İnönü'nün bu konudaki konuşması şöyleydi:

"Biz altı oklu prensiplerimizi vatandaşlara beğendirmeye devam edeceğiz. Bu suretle diğer siyasi partilere karşı kendi prensiplerimizi Anayasa ile imtiyazlı bir mevkie koymuş olmaktan çıkacağız" ²².

Ankara'nın ilçelerinde seçim gezilerine devam eden İnönü, dış tehlike konusuna dikkat çekiyor ve *"Varlığımıza karşı yöneltmiş ardi arası kesilmeyen tecavüzler karşısındayız"* diyordu. İnönü'ye göre, *"Vatanımız en büyük tehlikeler karşısındadır"* ²³. İnönü, ülkenin karşı karşıya olduğu dış tehditlere vurgu yaparak, bunların üstesinden kendisinin gelebileceğini belirtiyor ve dolayısıyla CHP'ye oy verilmesini sağlamaya çalışıyordu.

İnönü'nün Milli Mücadele kahramanı olması, Milli Şef döneminde sürekli olarak basında ön plana çıkartılırken, artık 1950 seçimleri öncesinde bunun tersinin yapılmaya çalışıldığı dikkat çekmektedir. Ali Fuat Cebesoy, Refet Bele ve Sinan Tekelioğlu gibi Milli Mücadele kahramanları CHP'den ayrılmış; Vatan gazetesi de A. F. Cebesoy'un Milli Mücadele hatıralarını yayınlamaya başlamıştı. Ayrıca, Mareşal Fevzi Çakmak da MP'nin onursal başkanı olarak, CHP'nin karşıtları arasındaydı. Aynı günlerde MP Genel Başkanı Hikmet Bayur da İnönü'yü kastederek, *"Bu memlekette demokrasinin gerçekten kurulduğunu ancak aramızda bir emekli Cumhurbaşkanı görmekle anlayacağız"* diyordu²⁴.

DP ve CHP, 9 Nisan tarihinde, teşkilat yoklaması yaparak adaylarını belirlediler. CHP adaylarının % 70'i, DP adaylarının da % 80'i parti örgütü tarafından seçildi. Ülke genelinde yapılan yoklamada CHP'nin birçok ünlü milletvekili ve eski bakanı listeye giremedi. Bu durum, basında *"CHP'de tasfiye"*

²¹ Vatan, "Meclis Cuma Günü Feshediliyor" (22 Mart 1950); Vatan, "Meclisin 8 inci Devresi Sona Erdi" (25 Mart 1950).

²² Vatan, "İnönü'nün Kırıkkale Nutku, Altı Ok Prensipleri Anayasa'dan Çıkacak" (26 Mart 1950). İnönü konuşmasında, *"bu topraklarda demokrasi olmaz, hürriyet olmaz"* hükmünü geçersiz kılmak için uğraştıklarını da belirtmekteydi.

²³ Vatan, "İnönü'nün İç ve Dış Politikaya Dair Nutku" (28 Mart 1950).

²⁴ Vatan, "Bayur, Emekli Bir Cumhurbaşkanı Görmek İstiyor" (28 Mart 1950).

olarak nitelendi²⁵. CHP, adaylarının % 30'unu da Parti Divanı'nda 17 Nisan'da tespit etti²⁶. 22 Nisan'da CHP bütün adaylarının listesini açıkladı; listeye giremeyen milletvekili sayısı 169'du²⁷.

Nisan ayı başında, seçimlerden yaklaşık bir ay önce Mareşal Fevzi Çakmak vefat etti²⁸. Çakmak'ın vefatı ve ardından meydana gelen olaylar da (Radyo'nun müzik yayını kesmemesi ve buna gösterilen tepkiler), CHP'ye oy kaybettirdi. Mareşal'in ölümünün güç kaybettiği diğer parti ise MP idi. Bu süreçte yaşananlar, muhalefetin oylarının DP'de toplanmasını sağladı.

Aday listesinin ardından 27 Nisan'da CHP seçim beyannamesini yayınladı²⁹. Aynı günlerde, Yargıtay Başkanı Halil Özyörük'ün DP listesinden bağımsız olması CHP'yi sarsmış ve tepkisini çekmişti³⁰.

Ülke genelinde seçim gezisine çıkan İnönü, Mayıs ayının ilk günlerinde İzmir'e geldi. Demirkonak'ta gazetecilerle yaptığı sohbette son derece neşeliydi ve sonuçlar nasıl olursa olsun kabulleneceklerini ifade etti: "... bundan bir hafta sonra seçimlerin neticesi ne olursa olsun kadere boyun eğmek lazım gelecek..." diyen İnönü, muhalefete geçmenin de kendisi açısından bir sorun teşkil etmediğini söylüyordu³¹.

İnönü, İzmir'de halka hitaben yaptığı konuşmada, 27 yıllık iktidarı boyunca CHP'nin hiçbir şey yapmadığını iddia etmenin "*insafsız iftira*" olduğunu söyledi³².

İnönü son büyük konuşmasını İstanbul'da yaptı³³. Taksim Meydanı'ndaki kalabalık kitleye seslenen İnönü, kalabalıktan son derece memnun olmuş ve hatta kalabalığı kendisine gösteren Vali Gökay'ın, "*Paşam, işte İstanbul!*" dediği

²⁵ *Vatan*, "Partiler Namzetlerini Dün Seçtiler" (10 Nisan 1950).

²⁶ *Vatan*, "Milletvekilleri Arasında Tasfiye" (18 Nisan 1950).

²⁷ *Vatan*, "169 Milletvekili Tasfiyeye Uğradı" (23 Nisan 1950); *Zafer*, "CHP'nin Namzet Listesi İlan Edildi" (23 Nisan 1950).

²⁸ *Vatan*, "Mareşal Fevzi Çakmak'ı Kaybettik" (11 Nisan 1950); *Vatan*, "Fevzi Çakmak'ı Toprağa Veriyoruz" (12 Nisan 1950); *Vatan*, "Mareşal Ebedi İstirahatgâhına Tevdi Edildi" (13 Nisan 1950); *Vatan*, "Son Hadiseleri Çıkarınlar" (14 Nisan 1950).

²⁹ *Vatan*, "CHP'nin Seçim Beyannamesi" (28 Nisan 1950); *Ulus*, "CHP Seçim Beyannamesi" (28 Nisan 1950); *Ulus*, "CHP Beyannamesinin Getirdiği Yenilikler" (29 Nisan 1950).

³⁰ *Vatan*, "1950 Seçimlerinin Hazırlıkları Sona Erdi" (26 Nisan 1950); *Ulus*, "Yargıtay Başkanının Çekilmesi Lazımdır" (26 Nisan 1950).

³¹ *Vatan*, "İnönü'nün İzmir'de Gazetecilerle Konuşması" (4 Mayıs 1950).

³² *Vatan*, "İnönü'nün İzmir'de Söylediği Nutuk" (5 Mayıs 1950); *Ulus*, "İnönü'nün Mühim Nutku" (5 Mayıs 1950).

³³ *Vatan*, "İnönü İstanbul'da, Bayar Bursa'da Mühim Birer Konuşma Yaptılar" (10 Mayıs 1950); *Ulus*, "İnönü'nün İstanbul Nutku" (10 Mayıs 1950).

söylentileri dillerde dolaşmıştı. Ancak, söz konusu kalabalık yanıltıcıydı ve CHP, İstanbul'da ülke genelinde aldığı en düşük oyu alacaktı.

3. DP'de Seçim Hazırlıkları

1950 seçim kampanyası DP Genel Başkanı Celal Bayar'ın ve CHP Genel Başkan Vekili Hilmi Uran'ın, partilerinin il kongrelerine katılmak için Ocak ayı sonunda Ege bölgesine gitmeleriyle başlamış oldu. DP İzmir İl Kongresi'nde konuşan il başkanı Ekrem Hayri Üstündağ, DP'nin kurulduğu tarihten 1950 yılına kadarki dönemde ne gibi bir işlev üstlendiğini şöyle anlatıyordu:

“Biz beş sene içinde hiçbir şey yapmamış olsak bile yüzyıllardır bu memlekette yerleşen keyfi idareyi kontrol altına almış olmakla Türk tarihinde hiç görülmemiş bir hürriyet ve demokrasi devrinin alemdarlığını yaptık. Bugün memlekette az çok söz hürriyeti varsa fikirler daha serbest ifade ediliyorsa, vatandaşları az çok tatmin eden bir seçim tasarısı hazırlanmışsa bunların Demokrat Parti nam ve hesabına kaydedilmesi icap ettiğini kendileri inkâr etse dahi memleket ve dünya efkârı umumiyesi tasdikte müttehittir”.

DP İzmir il kongresinde konuşan il yönetim kurulu üyesi Osman Kapani de işçilere grev hakkı istedi:

“Memlekette henüz sanayi kâfi derecede terakki etmemiştir. İşçi miktarı henüz fazla değildir. Zaten işverenler hamiyetli kimselerdir. Çalışma Bakanı da, şimdi devlet hamiyetlidir, işçiler bize güvensin yeter diyor. Halbuki Türkiye'de devlet kendisi işverenler meyanındadır, hakem olamaz. Türk işçisine grev hakkı verildiği zaman siyasi maksatlarla kullanamayacağına imanımız vardır ve buna inanıyoruz. Yarın Demokrat Parti iktidara geçtiği zaman programında olduğu veçhile Türk işçisine grev hakkını tanıyacaktır”³⁴.

Kongrenin ikinci günü yapılan seçimlerden sonra Celal Bayar da kısa bir konuşma yaptı. Bayar konuşmasında DP'nin ülkede en çok Ege'de güçlü olduğunu, DP örgütlerinin kendilerine Ege örgütlerini örnek aldığını belirtti. Bayar konuşmasının parti politikalarına ve güncel meselelere hiç değinmeyerek, doğrudan parti örgütünü seçimlere yönelik motive edici bir konuşma yaptı; birlik ve beraberlik, çalışma duygusunu artırıcı bir tavır sergiledi.

Kongrede konuşma yapan DP kurucularından Refik Koraltan, *“Sandık başına düğün bayram yerine gider gibi gideceğiz ama asla rey çaldırmayacağız”* dedi. Partinin diğer bir kurucusu olan Fuat Köprülü de 1946'da yapılan seçim yolsuzluklarının

³⁴ *Vatan*, “Egede Seçim Mücadelesi Başlıyor, Bugün Bayar ve Uran Birer Konuşma Yapacak” (29 Ocak 1950).

1950’de tekrarlanamayacağını söyledikten sonra, işçiye grev hakkının tanınması gerektiğini, grevin demokrasinin icabı ve zarureti olduğunu, DP’nin seçimleri kesinlikle kazanacağına inandığını ilave etti³⁵.

İşçi Sendikaları Birliği’nin 5 Şubat’ta Eminönü Halkevi’nde yapılan kongresine Çalışma Bakanı Şemsettin Sırer ve DP adına Fuat Köprülü de katıldı. Onların dışında CHP ve DP’den bazı politikacılar da kongreyi izledi. Kongrede Sırer’den sonra konuşan Köprülü, işçilerin seçimlerde desteğini sağlayacak bir konuşma yaptı:

“Grev, bütün demokratik memleketlerde mevcut olan bir haktır. Biz bu hakkı ileri sürerken siyasi bir propaganda yapmayı katiyen düşünmedik.

İçtimai adalet düsturu elde tutuldukça katiyen sınıf mücadelelerine ve kardeş kavgalarına meydan verilmez.

Bir memlekette işçi, içtimai adaletten ne kadar istifade ederse sermaye de bundan katiyen zarar etmez.

Biz grevin işçinin tabii bir hakkı olduğuna inanıyoruz” ³⁶.

Fuat Köprülü bu konuşmasıyla DP’nin işçi sorununa bakışını yansıtmaktadır ve bu, DP’nin CHP’ye nazaran çok daha liberal bir söyleme sahip olduğunu göstermektedir. Sonuçta bu söylem, seçimlerde DP’ye işçi kesiminden çok daha fazla oy sağlayacaktır. Ancak, iktidara geldikten sonra DP’nin bu vaatlerini yerine getirmeyecektir.

Celal Bayar, 5 Mart’ta yapılan DP Adana İl Kongresi’ne katıldı ve burada seçimleri kazanacaklarına olan inancını dile getirdi:

“Millet ile daima temas halindeyiz. Bence zafer sureti kat’iyede Demokrat Partinindir. Millet kararını vermiştir. DP bu intihabı kazanacaktır. Ben onun kazanmasını düşünüyorum değil, kazanmış farzediyorum” ³⁷.

³⁵ Vatan, “Celal Bayar İzmir’de Bir Nutuk Söyledi” (30 Ocak 1950).

Bu dönemde grev hakkı meselesi kamuoyunun gündemini oldukça meşgul ediyordu. Bu bağlamda, CHP’nin etki alanında olmayan sendikalar grev hakkı istiyorlar ve bunun için çaba gösteriyorlardı. Bkz. Vatan, “Müstakil Sendikalar Grev Hakkı İstiyor” (2 Şubat 1950).

Grev hakkının kabul edilmemesi durumunda bütün milletin işverenin esiri olacağını dile getiren sendika liderleri de vardı. Bkz. Vatan, “Grev Taraftarı İşçi Toplulukları Artıyor” (3 Şubat 1950).

³⁶ Vatan, “İşçi Sendikaları Birliği Kongresi Dün Yapıldı” (6 Şubat 1950).

³⁷ Vatan, “Bayar, Zaferin DP’de Olduğunu Söyledi” (6 Mart 1950).

Uyar, Hakkı. Türk Demokrasi Tarihinin En Önemli Seçimi: 1950 Seçimleri.

DP, seçim sürecinde ve hatta öncesinde basın da büyük ölçüde desteğine sahipti. CHP iktidar olmasına rağmen basını karşısına almıştı. Basın, yapılan baskılardan ve ağır cezalardan şikâyetçiydi.

Seçimler öncesinde İnönü'nün hem parti başkanlığını hem de devlet başkanlığını bir arada yürütmesini DP sıklıkla eleştiriyordu. Örneğin Mart ayında yapılan Ankara il kongresinde de konu gündeme gelmiş ve durumun Anayasa'ya aykırı olduğu dile getirilmişti³⁸. Aslında DP bu eleştiriyi uzun zamandır yapmaktaydı. Devlet başkanının parti başkanı olduğu bir ülkede seçimlerin dürüst ve güvenilir bir şekilde yapılamayacağı ileri sürülmekteydi.

DP, seçimlerin Haziran ayı başlarında yapılmasını istiyordu. Bayar, Eskişehir'deki sel felaketi nedeniyle gittiği bölgede yaptığı açıklamada, seçimlerin Mayıs ayı ortalarında yapılma ihtimalinin belirlediği ve iktidarın Meclis'te izlediği politikanın bunu gösterdiğini söyledi ve *"Partilerin adayların seçim tarihinden 20 gün evvel ilan etmeleri gerektiğine göre, asıl faaliyet zamanı nisan ayında olacaktır. Halbuki birçok vilayetlerimizde bilhassa Doğu illerimizde kar ve çamurdan muvasala temini zordur. Seçim günününün haziran ayı iptidasına rastlayacak bir surette tesbitini istemekteyiz ve bunda musuruz. Hükümetin, eğer normal şartlar dahilinde seçim yapmak fikrinde ise, iyi niyetinin ilk delili olarak bu arzumuzu kabul edeceğinden emin olmak istiyoruz"* dedi³⁹.

Seçim kararı alındığı sıralarda ülke gündemindeki konulardan biri de, *"Bizim Köy"* kitabının yazarı Mahmut Makal'ın tutuklanmasıydı. Tutuklanma nedeni günlerce basını meşgul etmiş; bazılarına göre köyün ve köylünün sefaletini anlattığı kitabı nedeniyle, kimine göre de solculuk propagandası yaptığı gerekçesiyle gözaltına alınmıştı. Niğde valisinin öğretmen Makal hakkında demeçleri de basında yer alıyordu⁴⁰. CHP'nin aydınları karşısına aldığı ve muhalefete bir kere daha malzeme verdiği görülmekteydi.

DP, 24 Nisan'da aday listesini ilan etti⁴¹. Listede çok sayıda aydın da bulunuyordu. MP, sadece 22 ilde aday gösterebilirken⁴², Milli Kalkınma Partisi de sadece İstanbul'da aday gösterdi⁴³.

³⁸ *Vatan*, "DP Kongrelerinde İktidara Hücumlar" (13 Mart 1950).

³⁹ *Vatan*, "D. Parti Seçimin Haziran Ayında Yapılmasını İstiyor" (18 Mart 1950).

⁴⁰ Örneğin bkz. *Vatan*, "Birbirini Tutmayan Resmi Ağızlar: Bizim Köy'ü Yazanın Akibeti Ne Oldu?" (8 Nisan 1950).

⁴¹ *Vatan*, "DP'nin Namzet Listesi İlan Edildi" (25 Nisan 1950); *Zafer*, "Demokrat Partinin Aday listesi" (25 Nisan 1950).

⁴² *Vatan*, "MP, Ancak 22 Vilayetten Namzed Gösterebildi" (24 Nisan 1950).

⁴³ *Vatan*, "M. Kalkınma Partisi İstanbul'da Seçimlere İştirak Ediyor" (25 Nisan 1950).

İnönü, Mayıs ayının ilk günlerinde Ege’de iken, Bayar da Diyarbakır ve Elazığ’a gitti. Burada yapılan mitinglerde başta ekonomik politikalar olmak üzere iktidarı eleştirdi⁴⁴.

DP’nin seçim beyannamesi ise, 8 Mayıs’ta ilan edildi⁴⁵. CHP, DP’yi beyannamesini geciktirmekle eleştirmektedir. DP, seçimlere bir hafta kala beyannamesini yayımlayabilmişti.

4. Seçim Propagandası

Cumhuriyet dönemin gerçek anlamda ilk seçimi olan 1950 seçimlerinde seçim ortamı da son derece renkliydi; CHP, DP ve MP’yi destekleyen gazetelerin sayfalarında, karikatürlerinde ve seçim afişlerinde bu renkliliği görmek mümkündür. CHP’nin seçim afişlerinde işlediği konulardan biri de Atatürk ve İnönü’nün partisi olmaktı. Yine CHP’nin sık sık işlediği konulardan biri de, vatani kurtarmış olmaktı. DP, buna küçük bir el ilanında şöyle yanıt veriyordu:

“Vatandaş,

CHP’liler ikide birde her yerde Vatani biz kurtardık, Yunanlıları biz denize döktük diyorlar.

Biz DP’liler diyoruz ki:

Vatanının, Ayşe’sinin, Fatma’sının namusu için silaha sarılan Mehmetçikler Çanakkale’de, Dumlupınar’da, Sakarya’da 6 oklu bayrak altında çarpışmadılar. Mehmetçiğin boynunda o zaman CHP’nin hüviyet cüzdanı asılı değildi.

Bu nurlu günleri bizlere hediye edenler, nur içinde yatanlar CHP’nin 6 oklu bayrağı altında çarpışarak İnönü İnönü diyerek şehit olmadılar.

Onlar Şanlı ve Ayyıldızlı Türk Bayrağı altında Allah Allah diyerek kahpe düşmanı denize döktüler ve Vatani kurtardılar.

DP bunu böyle bilir ve böyle söyler.

DP senin partindir”⁴⁶.

⁴⁴ *Vatan*, “Celal Bayar, Dün Diyarbakır ve Elazığ’da Konuştu” (7 Mayıs 1950); *Zafer*, “Bayar’ın Şarkta Söylediği Nutuk” (7 Mayıs 1950).

⁴⁵ *Vatan*, “DP’nin Seçim Beyannamesi” (9 Mayıs 1950); *Zafer*, “D. Parti Seçim Beyannamesi” (9 Mayıs 1950).

⁴⁶ Söz konusu metin daktilo ile yazılmıştır. Belge, Şahin Demirel koleksiyonundan alınmıştır.

Uyar, Hakkı. Türk Demokrasi Tarihinin En Önemli Seçimi: 1950 Seçimleri.

DP yine bir başka el ilanında CHP'nin vatandaşa tepeden bakan otoriter tek parti yönetimini ve dönemin başbakan yardımcısı Nihat Erim'i şöyle eleştiriyordu:

"Yurtdaş

Senin hürriyetine ŞAL örtmek isteyenlere

Seni, kendini idare edemez sananlara

Seni iktisaden bugünkü perişan hale sokanlara

Reyini verme

Senin öz hak ve hürriyetlerini sağlamağa uğraşan

Seni ancak senden alacağı kudretle idare edecek olan,

Seni Milletçe refaha kavuşturmayı vazife edinen

DEMOKRAT PARTİ'ye

Reyini ver

DEMOKRAT PARTİ" 47

1950 seçimleri öncesinde yürütülen propaganda faaliyetleri sırasında etnik ya da dinsel kimliklerin de kullanıldığı CHP örgütünün yazışmalarından anlaşılmaktadır. Örneğin Diyarbakır Bölge Müfettişi ve Malatya Milletvekili Dr. Hikmet Fırat, CHP Genel Sekreterliği'ne yazdığı bir yazıda, Şeyh Sait isyanı sırasında ayaklanıp idam edilenlerin ya da çatışmalarda öldürülenlerin çocuklarının ve Batı bölgelerine sürülüp affedilerek bölgeye dönenlerin DP'yi desteklediklerini belirtmektedir. Bunlar koyu bir ırkçılık (Kürtçülük) faaliyeti içinde bulunmaktaydılar. H. Fırat'a göre, "Koyu ırkçıların başında gelen garptan Diyarbakır'a gelmiş bulunan Cemil Paşaların damadı olup halen DP milletvekili adayı olan Mustafa Ekinci ile yine garptan gelen Silvan kazasından gelen Aziz oğullarından Hüseyin Ağa'nın kardeşi Dr. Yusuf Azizoğlu vardır". Bunlar her yerde "mahalli dille" (Kürtçe) konuşup, fikirlerini yayıyorlardı. Silvan seçim kuruluna başvuran DP ilçe başkanı köylerde Kürtçe propaganda yapmak için resmen izin isteyecek kadar ileri giden bu kişilerin isteğini seçim kurulu oybirliği ile reddetmişti. Ancak, Kürtçü ideolojinin talebi resmi makamlara kadar bir yazı ile ve DP adına istenmişti⁴⁸.

⁴⁷ Belge, Şahin Demirel koleksiyonundan alınmıştır.

⁴⁸ Cumhuriyet Arşivi (BCA), CHP Fon Kodu: 490..1.0.0, Yer No: 365.1537..1.

CHP Ordu Müfettişi ve Samsun Milletvekili Naşit Fırat, Parti Genel Sekreterliği'ne 9 Mayıs 1950'de gönderdiği raporda, partinin Ünye, Fatsa, Gök köy ve Mesudiye ilçelerinde kuvvetli olduğunu; fakat, merkezde ve Perşembe ilçesinde kuvvetli olmadığını belirtmektedir. Ordu merkezde kuvvetli olmamasının nedeni il yönetiminde yaşanan sorunlardı. İl yönetiminden 5 kişi milletvekilliğine aday olmuş, yapılan parti yoklamasında sadece biri kazanmıştı. DP'nin en kuvvetli olduğu yer Perşembe ilçesiydi. 1946 seçimleri ve 1948 ara seçimlerinde bu iki yerin köy ve kasabalarına gönderilen sandık görevlileri bile CHP'ye oy vermemişti. Sandıklardan çıkan oylar bunu göstermekteydi. Fırat, CHP'nin 1950 seçimlerinde merkez ilçe ve Perşembe'de oyların % 15-25'ini alacağı fikrindeydi. CHP Ordu Müfettişi'ne göre, DP'liler yürüttükleri propaganda çalışmalarında CHP'nin halkı aç ve sefil bıraktığını, şekeri ve sigarayı ucuzlatacaklarını, yol vergisinde zengin ve fakir ayrımı yapacaklarını, iktidarın halktan fazla vergi aldığını ve ülkeyi yönetmeyi beceremediğini, şehirlinin okulu bütçeden yapılırken köylünün okulunun köylüye yaptırıldığını, yol, okul ve hastane olmaması nedeniyle 25 yıldır hiçbir şey yapılmadığını, pek çok ünlü ismin ve binlerce kişinin CHP'yi terk ettiğini, devlet memurlarına iktidar partisinin propagandasının yaptırıldığını söylemekteydiler. Bunların yanı sıra DP'liler seçim çalışmalarında bir "jeep arabası", portatif amplifikatör ve mikrofon kullanmaktaydılar⁴⁹.

Naşit Fırat, seçim günü, yani 14 Mayıs'ta CHP Genel Sekreterliği'ne bir rapor daha gönderdi. Bu raporun özelliği kişiye özel ve gizli olmasıydı. Fırat, raporunun başında partinin bir özeleştirisini yapmaktaydı: "*Ordu ilinde gayri mütecanis, ahenksiz bir il idare kurulu ile ilçelerde birer başkanın mevcudiyetiyle varlıkları bilinen yine akortsuz, darmadağın bir ilçe idare kurulundan başka bir şey yoktur*". Bu durumu, "*teessür*" ve "*teessüf*" ile bildiren Fırat, parti içi sorunlar arasında eski il başkanı Yekta Karamustafaoğlu'nun parti aleyhine çalışması ve partiyi küçük düşürmesini başta saymaktadır. Seçimi kazanmak için sadece birkaç idealist canla başla çalışmaktaydı. Dolayısıyla seçimleri kazanma ümidi hâlâ vardı. Fırat'ın dikkat çektiği bir konu da Ordu'da Türk kökenli olanlarla Gürcü kökenliler arasındaki rekabet ve hatta nefretti. Resmi kayıtlara göre, ilde 20-30.000 kadar Gürcü kökenli vardı. CHP üyesi olduğu halde bağımsız olarak milletvekilliğine aday olan Ziya

---

Durum, CHP Silvan İlçe Başkanı Yümnü Üstün'ün 14 Nisan 1950 tarih ve 49 sayılı yazısıyla CHP Diyarbakır Bölge Müfettişliği'ne bildirilmişti. Üstün'ün yazısında, ilçe seçim kurulunun DP ilçe başkanlığına verdiği yanıtta bir Türk ilinde Türkçeden başka bir lisanla propaganda yapılamayacağı yanıtını verdiği belirtilmektedir.

⁴⁹ BCA CHP Fon Kodu: 490..1.0.0 Yer No: 376.1588..1.

Çürüksulu ve Hamit Haznedar (Ünyeli) Gürcü asıllıydı. CHP adaylarından Osman Şahinbaş da Gürcü asıllıydı ve Ünye’de sevilmeyen bir aileye mensuptu. DP adaylarından İsa Cordan da Gürcü kökenliydi. Bu durum, Fırat’a göre Türk kökenlilerde rahatsızlık yaratmıştı⁵⁰.

5. Gazetelerin Seçim Tahminleri

Sorunlu 1946 seçimleri sayılmazsa Cumhuriyet tarihinin ilk demokratik seçimleri olan 1950 seçimlerine basın büyük ilgi gösterdi. Okuyucuları arasında anket çalışması yapan Vatan ve Hürriyet gazetelerinin yanı sıra, Türkiye’nin dört bir yanına muhabirlerini gönderen Vatan, Cumhuriyet ve Hürriyet gibi gazeteler halkın nabzını tuttular⁵¹. Bu çalışmalar, 1946 seçimleri hariç tutulursa birer ilkti. Seçimler ilk kez basında bu kadar ilgi görüyordu. CHP iktidar olmasına rağmen, basının genel eğilimi DP’den yanaydı. Bunu dönemin köşe yazılarında, haberlerinde ve hatta karikatürlerinde bile görmek mümkündü. Seçimlerle ilgili yapılan anket çalışmalarında ve illerde seçmen nabzını tutmaya yönelik haberlerde de DP yanlılığı açık bir şekilde görülmektedir. Bu anket ve seçim haberleri üst düzey yöneticilerin de ilgisini çekmekteydi. Örneğin Hürriyet gazetesinin anket çalışmasını Cumhurbaşkanı İnönü de yakından takip etmişti. 8 Mayıs’ta trenle İstanbul’a gelen İnönü, yanında bulunanlardan CHP İstanbul İl Başkanı İlhami Sancar’a partinin İstanbul’daki seçim mücadelesini sordu. *“İyidir Paşam!”* yanıtını alan İnönü, orada bulunan Hürriyet gazetesi muhabirine, gülerek, *“İlhami Sancar’ın seçim şansı nasıl?”* sorusunu yöneltti. Muhabirin, Sancar’ın DP adaylarından sonra geldiğini söylemesi üzerine, İnönü Sancar’a dönüp yine gülerek, *“Sancar, sen yanmışsın öyleyse”* dedi. Sancar da İnönü’nün şakasını şöyle cevapladı: *“Paşam, biz de başka yollardan daha geniş anketler yaptık. Aldığımız neticeye göre vaziyetimiz iyidir!”* Sancar’ın bu cevabı gülüşmelere yol açtı ve neşeli bir ortam yarattı⁵². Hürriyet ve Vatan gazetelerinin anket çalışmaları seçim sonuçlarını tam olarak tutturamasa da, DP’nin seçimlerden birinci çıkacağını bildiler.

Hürriyet, Vatan ve Cumhuriyet gazetelerinin muhabirlerinin neredeyse karış karış dolaştıkları ülkede, il bazında yapılan nabız yoklamalarında da seçimleri

⁵⁰ BCA CHP Fon Kodu: 490..1.0.0 Yer No: 376.1588..1.

CHP Ordu Belediye ve il başkanı Ali Rıza Gürsoy da İsa Cordan’ın bir zamanlar Pontus Metropolit’inin elini öptüğünü iddia etmiş ve konu mahkemelik olmuştu. Cordan, Gürsoy’a karşı açtığı davayı kazanmıştı. Bkz. Adnan Aktan, “Ordu, Nutuktan Geçilmez Halde”, *Cumhuriyet* (1 Mayıs 1950); Adnan Aktan, “Ordu’nun Harika Adayı”, *Cumhuriyet* (6 Mayıs 1950).

⁵¹ Seçmenin nabzını tutmaya yönelik çabalar günümüzdeki seçim anketlerinin ilkel birer örneği olarak değerlendirilebilir.

⁵² *Hürriyet*, “Cumhurbaşkanı Anketimizle Alakadar Oldu” (9 Mayıs 1950).

DP'nin kazanacağı anlaşılıyordu. CHP, İnönü'nün adaylığını koyduğu ve memleketi olan Malatya'da güçlüydü ve ayrıca genelde Doğu illeri CHP'nin kalesiydi. Bu illerde DP'nin örgüt yapısı zayıftı. DP ise, genellikle Ege başta olmak üzere gelişmiş bölgelerde daha kuvvetliydi. Ege illeri de DP'nin kalesi olarak nitelendiriliyordu. Dikkat çekici bir nokta da, DP'nin merkezde CHP'nin kırsalda kuvvetli olduğunun vurgulanmasıydı. Yapılan nabız yoklama çalışmalarıyla seçim sonuçlarının örtüşeceği genelde görülecekti. Dolayısıyla aslında seçim sonuçları tüm bunlar göz önüne alındığında sürpriz değildi.

Seçimler için illeri dolaşan muhabirlerin en büyük zorluğu ulaşım ve barınma ihtiyacı idi. Şehirlerin bakımsızlığı, halkın bitmek tükenmek bilmeyen dertleri (orman kanunu, toprak kanunu...), suiistimaller genelde ortak olarak muhabirler tarafından işleniyordu. Hangi partiye oy verileceği konusunda yarışın DP ile CHP arasında olduğu çok açıktı. MP'nin neredeyse hemen hiçbir ağırlığı olmadığı belliydi.

Hürriyet gazetesi adına çeşitli illeri dolaşan Hikmet Bil, illerde yaptığı röportajlar dizisini Nihat Erim ve Celal Bayar'la yaptığı iki röportajla bitirdi. Seçim sonuçlarının nasıl olacağını ilişkin soruya Erim şu yanıtı vermişti:

"-(...) CHP'nin görüşü şudur:

Vaziyetimizi 947, 948 ve 949'la mukayese edersek CHP lehine bir inkişaf vardır.

Umumi kanaat, CHP'nin yeni Mecliste büyük bir ekseriyet sağlayacaktır. (...)"⁵³.

Erim'le Başbakanlıktaki odasında görüşen Bil, Celal Bayar'la da Ankara Palas Oteli'nde görüştü. Görüşmede Bayar, koalisyon fikrini ilk kez Hürriyet gazetesinin gündeme getirdiğini, iki parti arasında bu konuda herhangi bir teklif olmadığını söyledi ve Başbakan Günaltay'la seçimlerde DP'ye 150 milletvekili bırakılması konusunda mutabık kalındığı iddiasını da (dolayısıyla muvazaa iddiasını) teklip etti.

Seçim sonuçları hakkında nasıl bir tahminde bulunduğu sorusuna Bayar, *"Hiç şüphe yok kazanacağız. Bütün şartlar lehimizdedir"* diyordu.

⁵³ Hikmet Bil, "Seçimler Yaklaşırken Memleketin Nabzını Yokluyoruz: Başbakan Muavini Nihat Erim'e Göre Seçimlerde Halk Partisinin Şansı Nedir?", *Hürriyet* (4 Mart 1950).

Uyar, Hakkı. Türk Demokrasi Tarihinin En Önemli Seçimi: 1950 Seçimleri.

Seçimlerin erkene alınması durumunda iktidarın muhalefetle anlaşması ve bu tarihi ortaklaşa tespit etmeleri gerektiğini belirten Bayar, bunun bütün ileri ülkelerde böyle olduğunu ileri sürmekteydi ⁵⁴.

İller bazında durumun değerlendirilmesiyle ilgili birkaç örnek verecek olursak; örneğin Van'daki partilerin durumu hakkında Ali Saracoğlu şu değerlendirmeyi yapmaktaydı:

“Van’da teşkilatını tamamlamış olan DP’nin ve bir sene önce teşkilatını kurmağa başlamış bulunan Millet Partisi’nin hatalı, noksan mücadeleleri yüzünden CHP, hâlâ hükümet otoritesine dayanan nüfuzunu idame ettirebilmektedir.(...)”

Bilhassa DP’nin Van gölü bölgesinde geniş halk kütlesini etrafında toplayamamasının başlıca sebeplerinden biri de DP genel merkezinin bütün Doğu Anadolu’da olduğu gibi Van’a da önem vermemesinden doğmuştur.

DP başkanı Celal Bayar’ın geçen sene yaptığı doğu seyahatinde Erzurum’dan ileri geçmemesi CHP’nin ekmeğine yağ sürmüş ve CHP’lilerin ‘Biz hükümet partisiyiz, DP hükümete karşı geliyor. Onları da bir gün Serbest Fırka gibi dağıtacağız’ sözleriyle tutturdukları propaganda muhalefetin durumu ve bilhassa muhalefetin kudretini şüpheye düşürmüştür” ⁵⁵.

Muhabirlerin bütün değerlendirmelerinde seçimlerin dürüst yapıldığı takdirde, seçimleri DP’nin kazanacağı belirtilmekte ve seçimlerde 1946’da olduğu gibi bazı usulsüzlüklerin yapılabileceği endişesi dile getirilmekteydi. Örneğin Jerfi Yener’e göre, dürüst yapılması halinde İzmir’de seçimlerin galibi DP olacaktır:

“... İzmir’in CHP iktidarına olan küskünlüğü o kadar derindir ki, dürüst cereyan edecek bir seçim neticesi daima muhalefetin lehine olacaktır. Bu sebepten Demokrat Parti’nin kazanma şansı riyazi bir katiyetle belirmiş gibidir” ⁵⁶.

Cumhuriyet gazetesi adına Balıkesir’i dolaşan Necmi Erkmen, CHP’de seçimleri kazanacağına dair kendine olan güveni şöyle anlatmaktaydı:

“Görünüşe göre Halk Partisi’nde, halinden memnun, istikbalinden emin insanların durumu var gibi... Bir mecliste az konuşup purosunu tüttüren ve insana büyük altından

⁵⁴ Hikmet Bil, “Seçimler Yaklaşırken Memleketin Nabzını Yokluyoruz: Demokrat Parti Lideri Celal Bayar Seçimleri Biz Kazanacağız Diyor..”, *Hürriyet* (5 Mart 1950).

⁵⁵ Ali Saracoğlu, “Seçimler Arifesinde Vaziyet: Van’ın Manzarası”, *Vatan* (18 Mart 1950).

⁵⁶ Jerfi Yener, “Seçimler Arifesinde Vaziyet, Demokratların Müstahkem Mevkii: İzmir”, *Vatan* (22 Mart 1950).

*gülyormuş hissini veren bir kalantor tasavvur ediniz! Teşbihte hata olmazsa, işte Halk Partisi!..."*⁵⁷

6. Seçim Sonuçlarının Analizi

14 Mayıs Pazar günü yapılan seçimler son derece olgunluk ve sükunet içinde geçti. Gazeteler, birkaç baskı yaparak sonuçları duyurdu. Örneğin Vatan gazetesinin manşeti, "DP Kahir Ekseriyetle Kazandı" idi⁵⁸. DP'nin yayın organı Zafer, "DP Zafer Yolunda" manşetini atmıştı⁵⁹. Ulus gazetesinin manşeti ise, "CHP İktidarı Devrediyor"du⁶⁰.

Seçimler ve sonucundaki iktidar değişikliği yurt dışında da büyük ilgi ve hayranlık uyandırmıştı. Dönemin basınında yabancı gazetelerde yer alan haber ve yorumlar geniş bir şekilde yer almıştı⁶¹.

1950 seçimlerinde seçim sonuçlarının il bazında açıklanmış olması nedeniyle hangi partinin köylerde ya da kentlerde ne kadar oy aldığını belirlemek pek mümkün değildir. Ancak dönemin basınında il bazındaki bilgileri derinleştirmek için bazı ipuçları bulunmaktadır.

1950 seçimlerini sandık başında izleyen ve Anadolu'ya dağılan basın mensupları, izlenimlerini sığağı sığağına gazetelerine yansıtıyorlardı. Çoğu muhabirin vurguladığı seçimlere katılımın yüksekliği ve halkın sabahın erken saatlerinde sandık başına koşmasıydı. Örneğin Cumhuriyet gazetesinin Kayseri muhabiri Kadri Kayabal şunları yazıyordu:

*"Sabahın sekizinde sandık başlarına müthiş bir akın başladı. Ekserisi, geceyi uyumadan geçiren seçmenler reylerini bir an evvel atmak için sabırsızlanıyorlardı. Saat daha 9.30 olmamıştı ki, merkez seçmenlerinin yüzde ellisi reylerini kullanmış bulunuyordu. Bu nisbet öğleyin yüzde yetmiş, şu satırları yazdığım saatte (15.30) de sekseni buldu. Akşama kadar yüzde doksani da bulursa hiç şaşmayacağım"*⁶².

Seçim, 14 Mayıs günü ülke genelinde yağmur altında gerçekleşti. Yağmura rağmen, oy kullanmak isteyen kitleler sabahın erken saatlerinde sandık başında yerlerini aldılar. Bunların önemli bir bölümü kadınlardı. Katılımın yüksekliğine

⁵⁷ Necmi Erkmen, "4 Senenin Bursa'da Yarattığı Eser", *Cumhuriyet* (30 Nisan 1950).

⁵⁸ *Vatan* (16 Mayıs 1950).

⁵⁹ *Zafer* (16 Mayıs 1950).

⁶⁰ *Ulus* (16 Mayıs 1950).

⁶¹ Örneğin bkz. "Türkiye'de Yapılan Seçimlere Hayranlık", *Vatan* (20 Mayıs 1950).

⁶² Kadri Kayabal, "İşini Bilen Köylüler", *Cumhuriyet* (15 Mayıs 1950).

Uyar, Hakkı. Türk Demokrasi Tarihinin En Önemli Seçimi: 1950 Seçimleri.

rağmen, seçimler büyük ölçüde sorunsuz bir şekilde yapılmış ve öğleden sonraya kadar halk çoğunlukla oyunu kullanmıştı. Bu, Doğu Karadeniz illeri için de geçerliydi. Cumhuriyet gazetesi muhabiri Adnan Aktan şu yorumu yapmaktaydı:

*“Saat 15’te Ordu, Giresun, Trabzon, Rize, Çoruh ve Gümüşhane’de durum şudur: Vazife halinde bulunan ilçe ve il seçim kurullarına hiçbir şikayet vaki olmamış, şu ana kadar seçimle ilgili hiçbir hadise vuku bulmamıştır. Görülen hale göre seçmenlerin büyük çoğunluğu oy verme müddetinin sona ermesinden çok önce oylarını kullanmış olacaktadırlar”*⁶³.

Bölgeler bazında bakıldığında; Türkiye’nin görece daha gelişmiş bölgeleri olan Marmara, Ege, Akdeniz ve Kuzey-Orta Anadolu’da DP’nin oyları daha yüksektir. Bunun ayrıntısına bakıldığında şu sonuçlar ortaya çıkmaktadır⁶⁴:

<u>Bölgeler</u>	<u>DP</u>	<u>CHP</u>
Marmara	%55,3	%33,7
Ege	%57,8	%40,2
Akdeniz	% 55	% 40.9
Kuzey-Orta	% 53.9	% 36.2

Bu bölgeler arasında DP ile CHP arasında ortalama fark % 15-22 civarındadır. Dört bölgede DP ortalaması % 55.5, CHP ortalaması % 37’dir. İki parti arasındaki fark, bir hayli fazladır. Bölgelerde gelişmiş düzeyi arttıkça, DP’nin CHP’ye attığı fark da artmaktadır.

Gelişmişlik bakımından görece daha geri olan bölgelerde DP ile CHP’nin arasındaki oy farkı azalmaktadır. CHP’nin oyları artmakta, DP’nin oyları düşmektedir.

<u>Bölgeler</u>	<u>DP</u>	<u>CHP</u>
Güney-Orta	% 59.8	% 37.7
Karadeniz	% 49.7	% 41.9
Doğu-Orta	% 48.4	% 46
Kuzeydoğu	% 48.8	% 43.4
Güneydoğu	% 49.9	% 47.7

⁶³ Adnan Aktan, “Doğu Karadenizde Seçim Çok Sakin Geçti”, *Cumhuriyet* (15 Mayıs 1950).

⁶⁴ Cem Çakmak, “1950’li Seçimler ve Demokrat Parti”, *Tarih ve Toplum* 53, (Mayıs 1988).

Bu beş bölgede DP ile CHP arasındaki oy farkı % 7'ye düşmektedir. Güney-Orta bölgesi hariç tutulacak olursa bu fark çok daha azdır. Beş bölgede DP ortalaması % 50, CHP ortalaması % 43'tür.

Görülen odur ki, kentleşme ve burjuvalaşma, özetle kapitalistleşme sürecinde daha ileride olan illerde DP daha yüksek oy almıştır. Eğitimli ve aydın sınıfların DP'ye yöneldiğini söylemek mümkündür. DP'nin Afyon, Konya, Kayseri ve Erzurum gibi muhafazakâr kimliği ile ön plana çıkan illerde de yüksek oy alması, konunun bir başka dikkat çekici yönüdür. CHP muhafazakâr kimliği belirgin olan illerin yanı sıra Batı illerinde de daha düşük oy aldı. CHP büyük kentlerde de seçimi kaybetti ve bu iller en az oy aldığı iler arasındadır. Üç büyük şehirde de seçimi kaybeden CHP'nin en az oy aldığı il, İstanbul'dur (% 24.3)⁶⁵. Bir başka ilginç nokta, CHP'nin kırsal nüfusu yani köy ve bucak nüfusunun ağırlıkta olduğu illerde seçimi kazanmış olmasıdır. Bu illerde, kentleşme azdır; kırsal nüfus çok daha yoğundur⁶⁶.

CHP'nin liste halinde, yani bir ildeki tüm milletvekilliklerini kazandığı illerin sayısı 8'di: Bingöl (2), Bitlis (2), Erzincan (5), Hakkari (1), Hatay (6), Kars (10), Malatya (11) ve Sinop (5) (toplam 42 milletvekili). Bu illerin biri hariç –Sinop-, hepsi Doğu ve Güneydoğu illeridir. Ülkenin görece kapitalistleşmiş, modernleşmiş bölgeleri olan Ege ve Marmara'dan CHP bir tek milletvekili bile çıkaramadı. DP ise, 44 ilde tüm milletvekillerini aldı. 11 ilde ise, tek parti listesi değil, birden fazla partinin adayı çoğunluğu sağlayarak milletvekilliğini kazandı. Bu iller; Kastamonu (DP 9, CHP1), Kırşehir (DP 2, CHP 1, MP 1), Mardin (DP 3, CHP 3, Bağımsız 1), Ordu (CHP 6, DP 2), Tokat (DP 8, CHP 1), Trabzon (CHP 9, DP 3), Urfa (DP 6, CHP 1), Van (CHP 2, DP 1), Yozgat (DP 6, CHP 1) ve Zonguldak (DP 9, CHP 1) idi. CHP'nin milletvekili çıkarabildiği bu iller de Karadeniz bölgesi ile İç, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgeleriydi. Marmara, Ege ve Akdeniz bölgeleri bunlar arasında yoktur. Geleneksel toplum yapısı aşılın, kapitalistleşme ve modernleşme yolunda ilerleme kaydedilen Marmara, Ege ve Akdeniz bölgeleri CHP'nin yenilgiye uğradığı illerdi. Dolayısıyla modernleşmenin öncüsü olan CHP kendi sonunu hazırlamıştı.

⁶⁵ Çakmak, *1950'li Seçimler*, ss. 24-25.

⁶⁶ Türkiye Cumhuriyeti Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, *22 Ekim 1950 Umumi Nüfus Sayımı, Vilayet, Kaza, Nahiye ve Köyler İtibarıyla Nüfus*, (Ankara: 1955).

Uyar, Hakkı. Türk Demokrasi Tarihinin En Önemli Seçimi: 1950 Seçimleri.

Cem Çakmak, 1950 seçimlerinde CHP ile DP'nin aldığı oyları sosyo-ekonomik bazda şöyle yorumlamaktadır:

“CHP'nin, bazı büyük toprak sahipleri ile onların etkisi altındaki daha geri köylü kesimlerini ve bürokratik tabakaları temsil ettiğini, DP'nin ise, ticaret ve sanayi burjuvazisi, kentlerin dar gelirli tabakaları ve köylü sınıfının daha gelişmiş kesimlerini temsil ettiğini görmek mümkündür. Aslında 1950'li yıllardaki CHP ve DP arasındaki bu toplumsal bölünmenin bir gelişmişlik-gelişmemişlik bölünmesi olduğu söylenebilir”⁶⁷.

Tuncer Bulutay ve Nuri Yıldırım da, Türk seçmenin oy verme eğilimlerine yönelik yaptıkları bir araştırmada iktisadi nedenlere vurgu yapmaktadırlar. Örneğin 1950'li yıllarda, birey başına düşen gelir arttıkça DP'nin oyları artmış (1954), gelir düştükçe DP'nin oyları azalmıştır (1957)⁶⁸. Dolayısıyla 1950 seçimleri sırasında yaşanan ve İkinci Dünya Savaşı'ndan miras kalan ekonomik sorunlar da CHP iktidarının seçimleri kaybetme nedenleri arasında sayılmalıdır.

CHP'nin çok partili yaşama geçmesinden sonra 1980'lere kadar önde gelen isimlerinden biri olan Turan Güneş, CHP'nin kurulduğu yıllarda mahalli eşraf ve bürokratlara dayandığını ve bu sınıfların Batılılaşmaya en yakın sınıflar olduğunu dile getirmektedir. Güneş, tek parti dönemindeki CHP'nin özellikleri olarak şunları sıralamaktadır –ki, bunlar 1950 seçim yenilgisinin nedenleri arasındadır:-

- Tek parti dönemi boyunca siyasal hayat dar bir kesimin elindedir. Geniş halk toplulukları siyasal ve hatta toplumsal hayatında dışında kaldıkları izlenimine sahiptir.

- Çok partili yaşama geçene kadar Türkiye önemli sosyal ve ekonomik gelişmeler göstermiştir. Kurtuluş Savaşı'nı gerçekleştiren genç devrimci kadro yani CHP'nin üst düzey yönetici kadrosu yaşlanmış ve tutucu bir ruh yapısına sahip olmuştur. Parlamento da bu ihtiyarlamaya maruz kalmıştır.

- Cumhuriyet dönemi boyunca yetişen yeni kuşak ise, ne bu siyasal kadro içerisinde yer alabildi, ne de halka inebilen yeni bir harekete katılabildi. Bunların toplum üzerinde etki oluşturabilecekleri tek yol devlet örgütü ya da bürokrasydi.

- Süreç içerisinde CHP taşra örgütü de yaşlandı ve kasabanın yeni yapısına uyum sağlayamadı. Cumhuriyetin ilk yirmi beş yılındaki ekonomik gelişme ve

⁶⁷ Çakmak, 1950'li Seçimler, s. 25.

Çakmak'ın bu konudaki diğer bir makalesi için bkz. Cem Çakmak, “Türkiye’de 1950’li Yıllardaki Genel Seçimler Üzerine Bir Deneme”, *ODTÜ Gelişme Dergisi*, 12/ 3&4, (1985).

⁶⁸ Tuncer Bulutay - Nuri Yıldırım, “Türk Seçmenlerinin Oy Verme Eğilimlerinde İktisadi Sebeplerin Önemi Üzerine Bir Deneme”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 13/4, (Aralık 1968).

İkinci Dünya Savaşı'nın yarattığı enflasyon, yeni mahalli eşraf adayları yarattı. Ancak bunlar, sahip oldukları güce uygun siyasal bir pozisyona sahip değillerdi. Ayrıca, devrimlerin ve genel toplumsal gelişmenin de etkisiyle toplum üzerinde yerel eşrafın etkisi azalmıştı.

- Çok partili yaşama geçerken CHP'nin halkla olan bağlantısı çoktan kesilmiş durumdaydı. Ekonomik olarak geri kalmış bir ülke olan Türkiye'de iktidardaki tek partinin devrimleri gerçekleştirmek için örgütlediği kesimler yaşlanmış ve toplumu kuşatamaz hale gelmişti. Halka ilişkisi büyük ölçüde kesilmişti ve halkın gözünde "devlet aristokrasisi" haline gelmişti⁶⁹.

Güneş, genel oy hakkının tanınmasıyla kitlelerin isyanının ortaya çıktığını ve bunu DP'nin temsil ettiğini belirtmektedir:

- Ekonomik olarak geri kalmış bu ülkede genel olarak kaderine razı ve tevekkül içinde yaşadığı düşünülen kitleler, kendilerine bazı haklar tanınınca aniden şikâyetçi ve talepçi konuma gelmişlerdir. Örneğin sendika özgürlüğünün sağlanmasıyla birlikte işçiler hızla örgütlenmişlerdir.

- Oy hakkı elde eden kitleler, kısa zamanda devletten çok şey talep eder duruma gelmişlerdir. Yaşamın ucuzlaması ve gelir artışı, kısaca tüm yönleriyle refah artışı kitlelerin hemen yerine getirilmesini istediği taleplerdi. "Önemli olan nokta, bütün bunların oy hakkı aracılığı ile devletten istenmesidir".

- Kitleler nezdinde bir memur ve eşraf partisi olarak görülen CHP, kitleleri Hasolar, Memolar ve baldırı çıplaklar olarak algılıyor ve onlara tepeden bakıyordu.

- Kurulu sosyal düzene ya da CHP'ye karşı kitlelerin isyanının bir nedeni de devrimler olarak görülebilir. Çünkü, İslam cemaatinden çıkıp Batı uygarlığına geçişin bazı kesimlerde husumet uyandırması kaçınılmazdı.

- Modernleşmenin/devrimlerin birer sembolü olan CHP'nin altı oku, muhalefet tarafından vatandaşa özgür olmamanın ve yoksulluğun nedeniymiş gibi gösterildi.

- CHP'nin tek parti dönemi boyunca uyguladığı devletçilik politikalarının kendilerine yeteri miktarda olanak yaratmadığını ve hatta engellediğini düşünen sınıflar (sanayici ve tüccar), DP'yi destekledi ve içinde yer aldı. Cumhuriyet döneminde bir hayli artan bu sınıflar, DP'nin devlet müdahaleciliğini azaltacağını

⁶⁹ Turan Güneş, *Türk Demokrasisinin Analizi*, haz. Hürşit Güneş, (Ankara: Ümit Yay., 1996), ss. 76-80.

umuyorlardı. Taşrada gelişen yeni zenginler ve yeni esnaf hem bu ekonomik nedenlerle, hem de yeni siyasal mevkii elde etmek düşüncesiyle DP'ye katıldılar. CHP eşrafına karşı oluşan yeni zenginler ve yeni eşrafa kitleler kendilerini daha yakın hissettiler⁷⁰.

- CHP'nin kadrosundaki kapalılık ve tıkanıklık, Cumhuriyet döneminde yeni yetişen dinamik, eğitilmiş ve gelecek için bir kadro oluşturabilecek kişileri DP'ye yöneltti⁷¹.

DP iktidarını, kitleler "15 Mayıs sabahı çirkin karılarını bile güzel yapacak bir mucize" olarak karşılamışlardı⁷². Görüldüğü üzere DP'den kitlelerin beklentisi büyüktü.

Sonuç

1950 seçimleri yakın dönem Türkiye tarihinde "Beyaz İhtilal" olarak tanımlanmaktadır. Bu ihtilal, hukuki anlamda bir ihtilal değilse de, siyasal anlamda bir ihtilal idi⁷³.

Seçim sonuçlarının il bazında olması, sonuçların analizini zorlaştırırsa da⁷⁴, etnik ya mezhep kimlikleriyle oy vermeye yönelik ipuçları yakalamak mümkündür. Yoğun Alevi nüfusa sahip illerde genellikle DP'nin kazanması Alevilerinin çoğunlukla DP'yi destekledikleri şeklinde yorumlanabilir. Alevi nüfus yoğun yaşadığı yerlerden sadece Malatya'da ve Erzincan'da CHP seçimleri

⁷⁰ Güneş, *Türk Demokrasininin Analizi*, ss. 83-88.

CHP yanlısı eşraf ile DP yanlısı eşrafın mücadelesi konusunda ilginç bir örnek için bkz. Horst Unbehaun, *Türkiye Kırsalında Kliyentalizm ve Siyasal Katılım, Dağca Örneği: 1923-1992*, çev. Mehmet Öztürk, (Ankara: Ütopya Yay., 2006).

Yine CHP'nin taşradaki yapısı için ayrıca bkz. Ayşe Güneş Ayata, *CHP (Örgüt ve İdeoloji)*, çev. Belkıs Tarhan - Nüvit Tarhan, (Ankara, Gündoğan Yay., 1992).

⁷¹ Güneş, *Türk Demokrasininin Analizi*, s. 88.

CHP'nin seçim yenilgisinin ertesinde tepkisel olarak CHP'ye gidip üye olan gençler de vardı. Örneğin bkz. Altan Öymen, *Değişim Yılları*, (İstanbul: Doğan Kitap, 2004), ss. 433-438; Nermin Neftçi, *Demokrasininin Kilittası Anılar*, (Ankara: TESAV Yay., 1997), ss. 12-14.

⁷² Güneş, *Türk Demokrasininin Analizi*, s. 88.

⁷³ Turgut Omay, *Beyaz İhtilâl*, (Ankara: Gerçek Yayınevi, 1950), ss. 13-15.

Broşür, 5 Haziran 1950 tarihini taşımaktadır.

⁷⁴ Seçim sonuçlarıyla ilgili olarak bugün bile hâlâ yaşanan bazı belirsizlikler vardır. Bunlar; partilerin çıkardığı milletvekili sayısı ve aldıkları oy miktarına ilişkindir. Özellikle seçmenlerin karma liste yapabilmeleri, bir adayın iki yerden birden aday olabilmesi ve bağımsız adayların da listeye dahil edilmeleri bunun nedenleri arasında sayılmalıdır.

kazanabilmiştir⁷⁵; ki, Malatya’da CHP Genel Başkanı İsmet İnönü ve Erzincan’da Başbakan Şemsettin Günaltay adaydı⁷⁶.

Seçim yenilgisinden sonra seçim sonuçlarına bakıp; faturayı seçim sistemine kesen ilk CHP’li Dr. Sadi Irmak oldu. Irmak, o dönemde partinin İstanbul bölge müfettişiydi. Seçimleri de İstanbul’dan izlemiştir⁷⁷. 16 Mayıs akşamı da parti genel merkeziyle görüşmelerde bulunmak üzere trenle Ankara’ya hareket etti. Yola çıkmadan önce gazetecilere verdiği demeçte şunları söyledi:

“Halk Partisi iktidar vazifesinden muhalefet vazifesine geçmektedir. Bu yeni vazifenin vatan için iktidar kadar ehemmiyetli ve lüzumlu olduğuna kaniim. İnönü’nün liderliğinde 70-80 kişilik bir muhalefet grubu küçümsenmeyecek bir kuvvettir. Size bir de seçim sisteminin garip bir tecellisinden bahsedeyim. Seçim çevrelerini büyük tutmak yüzünden şu garip vaziyet hasıl olmuştur. Demokrat Parti aldığı dört buçuk milyon reyle dört yüzü müteceviz milletvekili çıkardığı halde CHP aldığı dört milyon reyle 70 milletvekili çıkarmış bulunuyor. Benim şahsi kanaatimce seçim adaleti bakımından seçim çevrelerinin küçültülmesi lazımdır. İstanbul’daki mağlubiyetimiz de büyük farkla olmamıştır. Ne olursa olsun yeni iktidara karşı dürüstlük vazifemizi müdrikiz ve samimiyetle milletimize hizmet etmelerini temenni etmekteyiz. Hayırlı eserler yaratırlarsa bizden yalnız müzaheret göreceklendir. Hatalar görürsek bunu da yapıcı bir zihniyetle tenkid etmekte kusur etmeyeceğiz. Yeni kurultayımızın partiye yeni bir hamle ruhu ve dinamizmi vermek için yeni kararlar alacağını kuvvetle tahmin etmekteyim. Bu arada teşkilatımızda bazı değişiklikler yapılacağını umuyorum. Ocak, bucak, ilçe taksimatı üzerinde ehemmiyetli surette durulacaktır. Ve umumiyetle şimdiye kadar iktidara göre ayarlanmış olan program ve nizamnamemizin muhalefet vazifesine göre nizamlanacağını tahmin ediyorum. Bütün bunlar hakkında kurultaydan sonra daha vazıh fikir edinmek kabil

⁷⁵ Seçimlerden kısa bir süre önce Cumhuriyet gazetesi muhabiri, Malatya’da seçimleri CHP’nin kazanacağı tahmininde bulunuyordu. Bunun üç nedeni vardı: İnönü’nün aday olması, Alevi şeyhi Hüseyin Doğan dedenin CHP adaylığı ve Vali Sait Koçak’ın desteği. Bkz. “Malatya’da CHP’nin Kuvveti”, *Cumhuriyet* (2 Mayıs 1950).

⁷⁶ Şener Aktürk, “Türkiye Siyasetinde Etnik Hareketler 1920-2007”, *Doğu Batı* 11/ 44, (Şubat-Mart-Nisan 2008), ss. 43-74, 55.

Ertürk, Erzincan’da DP’nin kazandığını belirtmektedir.

1954 seçimlerinde Alevi oyları DP ile CHP arasında eşit dağılmış, 1957 yılında ise çoğunlukla CHP’ye yönelmiştir.

⁷⁷ Orhan Birgit, *Evvel Zaman İçinde*, (İstanbul: Doğan Kitap, 2005), ss. 83-87.

Birgit’in belirttiğine göre, Dr. Irmak CHP’nin seçimleri kazanacağından o kadar emindi ki, partisinin İstanbul’dan çıkaracağı 27 milletvekili için 16-17 Mayıs tarihlerinde Ankara treni için rezervasyon yaptırmıştı. Kendisinin de Konya’dan seçileceğine inanıyordu.

Seçim gecesi yenilginin belirginleşmesi üzerine İstanbul Sıkıyönetim Komutanı Org. Asım Tınaztepe, Dr. Irmak’ı arayarak seçimlere –İnönü isterse- müdahale edebileceklerini iletmişti. Ancak, İnönü bu öneriyi kabul etmemiş ve milli iradeye saygılı olunmasını istemişti.

olacaktır. Size şunu söylemeliyim ki mağlubiyetimiz ilk anda bir sürpriz tesiri yaratmışsa da bütün teşkilatta çalışma azminde bir kırbaç rolü oynamıştır. Bunun mes'ut tesirleri şimdiden görmekteyim" ⁷⁸.

İlerleyen yıllarda CHP, seçim sisteminin hem kendisine hem de demokrasiye verdiği zararı daha net bir şekilde kavradı. Bu seçim sisteminin eleştirisini 1950'li yılların sonunda yaptı. Çünkü yaşanan üç seçim, 1950, 1954 ve 1957 seçimleri bunu net bir şekilde göstermişti. 1957 seçimlerinden sonra CHP Araştırma Bürosu'nun yayınladığı bir broşür, eğer çoğunluk sistemi değil de nispi temsil sistemi uygulansaydı seçim sonuçlarının çok daha farklı olacağını göstermekteydi. CHP Araştırma Bürosu'nun hesaplamalarına göre şimdiki sistem (çoğunluk sistemi), basit harici kısım (basit nispi temsil) ve D'Hondt sisteminde milletvekili dağılımı şöyle olacaktı ⁷⁹:

Şimdiki sistem:	Basit harici kısım:	D'Hondt:
CHP: 67	CHP: 201	CHP: 200
DP: 416	DP: 270	DP: 275
MP: 1	MP: 12	MP: 10
Bağımsızlar: 3	Bağımsızlar: 3	Bağımsızlar: 2

CHP Araştırma Bürosu'nun hesaplamalarından ortaya çıkan sonuca göre, 1950 seçimlerinde nispi temsil sisteminin hangi versiyonu uygulanırsa uygulansın daha demokratik ve temsilde daha adaletli bir tablo ortaya çıkacaktı. Bu, daha dengeli bir parlamento tablosu demektir. DP'nin ezici bir üstünlüğünün olmadığı ve güç de olsa tek başına parlamentoda iktidarını sağlayabildiği bir TBMM yapısı anlamına geliyordu. Aynı sistem, MP'nin de işine yarıyordu.

1950 seçimlerinde % 52.7 oy alıp 408 milletvekili çıkaran ve TBMM'de % 84 oranında temsil edilen DP'nin parlamentodaki ezici üstünlüğü, O'nun CHP'yi yok sayması sonucunu doğurdu. DP, ezici bir üstünlükle iktidar olmayı içine sindiremedi. CHP de, % 39.4 oy alıp 69 milletvekiliyle TBMM'de % 14 oranında temsil edilmeyi içine sindiremedi. 27 yıllık tek parti iktidarından sonra CHP'nin aldığı oyun çok altında milletvekiliyle parlamentoda temsil edilmesi, O'nu

⁷⁸ "CHP'liler ve Seçim Sistemi", *Vatan* (17 Mayıs 1950).

⁷⁹ CHP Araştırma Bürosu Yayın No. 7, *Seçim Neticeleri Üzerine Bir İnceleme, 1950, 1954, 1957 Milletvekili Seçimleri*, (Ankara: 1959).

Bu konuda ayrıca bkz. Erol Tuncer - Necati Danacı, *Çok Partili Dönemde Seçimler ve Seçim Sistemleri*, (Ankara: TESAV Yay., 2003), s. 195.

olumsuz yönde etkiledi. TBMM’de % 32 oranında daha fazla temsil edilen DP ile % 25 oranında daha az temsil edilen CHP’nin demokrasi konusunda iyi bir sınav verdiklerini söylemek güçtür.

CHP’nin 1950 seçimlerinde aldığı % 39’luk azımsanacak bir miktar değildir. Aslında seçimleri –yukarıdaki verilerin ışığında- CHP’nin kaybetmesine değil, bu miktar bir oy alabilmesine şaşırarak gerekir⁸⁰. 27 yıllık tek parti iktidarının yarattığı bıkkınlıktan ve İkinci Dünya Savaşı’nın getirdiği sosyo-ekonomik sorunlardan sonra CHP, % 39 gibi yüksek bir oya ulaştı. Bu oy miktarının tesadüf olmadığı, öldü denilen CHP’nin 1954 ve 1957 seçimlerinde de oyunu koruduğu görülmektedir.

Özetle söylemek gerekirse, 1950’li yıllar boyunca DP’nin iktidar olmayı ve CHP’nin de muhalefet olmayı içlerine sindiremediğini söylemek gerekir. Bunda diğer pek çok faktörün yanı sıra, temsilde adaletsizliğe yol açan ve partiler arası çatışmayı tırmandıran seçim sisteminin de önemli bir rolü vardır.

Gerçekten de 1950 seçimleri ve seçim kanunu, bir ülkede seçimlerin sağlanması gereken iki temel şeyden birini sağladı. Sağlanan, seçim güvenliği ve seçimlerin dürüst yapılmasıydı. Sağlayamadığı ise, yukarıda da belirtildiği üzere temsilde adaletti. Temsilde adalet sorunu, günümüz Türkiye’inde de devam eden bir sorundur.

1945 sonrasında kurulan çok partili düzen, kimi aydınlara İkinci Meşrutiyet dönemini de hatırlatmıştı. Örneğin Tarık Zafer Tunaya, Vatan gazetesinde yazdığı makalelerde İkinci Meşrutiyet döneminin İttihatçı-İtilafçı kavgasına, kutuplaşmasına dikkat çekerek, tarihin tekerrür etmemesi konusunda uyarılarda bulunuyordu⁸¹. Ancak, Tunaya’nın uyarıları işe yaramayacak; 1950’lerin sonunda Türkiye bu kez DP-CHP cepheleşmesini yaşayacaktı.

DP, kendinde önce Cumhuriyet döneminde kurulan iki partiden, TPCF ve SCF denemelerinden farklıydı. Bir kere iç ve dış siyasal konjonktür farklıydı. Kurucu ve destekçi kadro, CHP’yi dengeleyecek durumdaydı: Eski başbakanlardan Celal Bayar ve Cumhuriyet döneminin uzun yıllar genelkurmay başkanlığını yapmış olan Fevzi Çakmak. Gerçi, sonraki yıllarda Çakmak, DP ile yollarını ayıracaktı; ama, netice itibarıyla bu süre içerisinde maksat hasıl olmuş,

⁸⁰ Cemil Koçak, “CHP Üzerine Yeni Bir Araştırma”, *Toplum ve Bilim* 82, (Güz 1999).

⁸¹ Tarık Z. Tunaya, “Muhalefetin Lüzumu”, *Vatan* (11 Eylül 1949); Tarık Z. Tunaya, “Muhalefetin Teşekkülü”, *Vatan* (6 Ocak 1950); Tarık Z. Tunaya, “Muhalefetin Zayıf Tarafı”, *Vatan* (23 Şubat 1950); Tarık Z. Tunaya, “Yakın Tarihin Kabusu: Fırkacılık”, *Vatan* (3 Mart 1950).

DP'ye yönelik kitlelerde bir güven oluşmuştu. 1950 seçimleri öncesinde pek çok aydın (Ahmet Emin Yalman, Nadir Nadi, Halide Edip Adivar...) DP'ye yönelik destek sağlamakta, kimi bürokratlar (Yargıtay Başkanı Halil Özyörük dahil) ve Milli Mücadele kahramanları (Ali Fuat Cebesoy, Sinan Tekelioğlu⁸²...) DP'ye katılarak seçimlerin galibini işaret etmekteydiler. Ayrıca, tek parti döneminin bugün klasikleşmiş marşı olan 10. Yıl Marşı'nın yazarları, Faruk Nafiz Çamlıbel ve Behçet Kemal Çağlar da CHP'nin karşısında, DP'nin yanındaydılar. Buna basın da eklendiğinde seçimler öncesinde hemen her şeyin CHP'nin aleyhinde olduğunu söylemek mümkündür.

Yakın dönem Türkiye tarihine bakıldığında 1908'in Hürriyetin ilanı, 1923'ün Cumhuriyetin ilanı ve 1950'nin de Demokrasi'nin ilanı olduğu iddia edilebilir⁸³.

1950'de seçimle iktidarın değişimi ve demokratik yaşamın kurumsallaşma sürecine girmesi Türk Devrimi'nin son aşamasına tekabül eder. Bu, Türkiye'nin Demokrasi Devrimi'dir. Atatürk'ün başlattığı, İnönü'nün tamamlandığı devrimdir. Çok partili yaşama geçişin ana nedeni Cumhuriyetin kurucu kültürünün demokrasi idealidir. Ardından İnönü'nün kararlı tutumunu belirtmek gerekir. İnönü, 1945'te 61 yaşındaydı ve sağlığında demokratik hayatın yerleştiğini, seçimle iktidarın değişiminin gelenekleştiğini görmek istiyordu. Bunu yapmak hiç de kolay değildi. Şüphesiz İkinci Dünya Savaşı'nın bitmesi ve dünya konjonktürünün uygun hale gelmesi çok partili hayata geçişi kolaylaştırmıştır. Ancak iç ve dış dinamikler müsait bile olsa, İnönü kendi partisini de çok partili hayata geçişe ikna etmek zorunda kalmış, hatta bunda zorlanmıştır. Genel olarak Türkiye'de çok partili hayata geçişin dış dinamiklerin etkisiyle olduğuna dair bir kabul vardır. Oysa bu eksik bir değerlendirmedir. Batı ittifakı içerisinde yer almak için çok partili hayata geçildiği tezi eksik ve yetersiz bir açıklamadır. Bu durumda Salazar'ın diktatörlüğü altında Portekiz'in NATO'ya nasıl girebildiğini, nasıl kurucu üyesi olabildiğini açıklamak zorlaşmaktadır. Dolayısıyla Batı ittifakı içerisinde yer alabilmek için demokratik bir ülke olmak zorunluluğu yoktur. Bu, - AB üyeliği için aranan şartlar bir kenara bırakılırsa- bugün bile geçerlidir.

⁸² Tekelioğlu, CHP'den istifa ettikten sonra Seyhan'dan (Adana) bağımsız olarak adaylığını koymuştu. Ancak, ardında DP listesinden bir kişinin (Ali Alaybek) istifa etmesiyle DP listesine girdi. Bkz. "Sinan Tekelioğlu", *Vatan* (18 Mayıs 1950).

⁸³ Hakkı Uyar, *Türkiye'nin Demokrasi Devrimi: 1950 Seçimleri*, (Ankara: Anka Yayınları, 2014); Hakkı Uyar, "1950 Seçimleri Üzerine Bir Analiz Denemesi", *Uluslararası Türkiye Cumhuriyeti Sempozyumu*, (Isparta: Ekim 2008).

Türkiye, tarihindeki ilk parlamento seçimini 1877 yılında yaptı. Ancak seçimle iktidarı ilk kez 1950’de değiştirebildi. Aradan 73 yıl geçmesi gerekmişti. 1950’den günümüze Türkiye üst üste seçimle iktidarı değiştirmesi gelenekleştiremedi. Demokrasi kültürünün zayıflığı, demokratik altyapının yetersizliği gibi faktörler siyasal çatışma kültürüyle birleştiğinde demokrasi kesintiye uğradı. 1950’den 73 yıl sonra Türkiye’nin seçimle iktidarı değiştirip değiştiremeyeceğini Cumhuriyetin 100. Yılında göreceğiz. Yine bir 14 Mayıs’ta...

Kaynakça

- Türkiye’de ve Yabancı Memleketlerde Seçim Mevzuatı*. Ankara: Başbakanlık Devlet Matbaası, 1949.
- CHP Araştırma Bürosu Yayın No. 7, *Seçim Neticeleri Üzerine Bir İnceleme, 1950, 1954, 1957 Milletvekili Seçimleri*. Ankara: 1959.
- CHP Propaganda Malzemesi Serisi, *CHP Hükümetlerinin Bayındırlık ve Ulaştırma Alanındaki Başarıları Hakkında Not*. Ankara: 1950.
- CHP Propaganda Malzemesi Serisi, *CHP Hükümetlerinin Dışişleri ve Sağlık Alanındaki Başarıları Hakkında Not*. Ankara: 1950.
- CHP Propaganda Malzemesi Serisi, *CHP Hükümetlerinin Milli Eğitim ve İçişleri Alanındaki Başarıları Hakkında Not*. Ankara: 1950.
- CHP Propaganda Malzemesi Serisi, *CHP Hükümetlerinin Sanayi, Maden, Ticaret ve Maliye Alanındaki Başarıları Hakkında Not*. Ankara: 1950.
- CHP Propaganda Malzemesi Serisi, *CHP Hükümetlerinin Ziraat Alanındaki Başarıları Hakkında Not*. Ankara: 1950.
- Aktan, Adnan. “Doğu Karadenizde Seçim Çok Sakin Geçti”, *Cumhuriyet* (15 Mayıs 1950).
- Aktan, Adnan. “Ordu, Nutuktan Geçilmez Halde”, *Cumhuriyet* (1 Mayıs 1950).
- Aktan, Adnan. “Ordu’nun Harika Adayı”, *Cumhuriyet* (6 Mayıs 1950).
- Bil, Hikmet. “Seçimler Yaklaşırken Memleketin Nabzını Yokluyoruz: Başbakan Muavini Nihat Erim’e Göre Seçimlerde Halk Partisinin Şansı Nedir?”, *Hürriyet* (4 Mart 1950).

Uyar, Hakkı. Türk Demokrasi Tarihinin En Önemli Seçimi: 1950 Seçimleri.

- Bil, Hikmet. "Seçimler Yaklaşırken Memleketin Nabzını Yokluyoruz: Demokrat Parti Lideri Celal Bayar Seçimleri Biz Kazanacağız Diyor..", *Hürriyet* (5 Mart 1950).
- Erkmen, Necmi. "4 Senenin Bursa'da Yarattığı Eser", *Cumhuriyet* (30 Nisan 1950).
- Gençosman, Kemal Zeki. "1. Meşrutiyet'ten Günümüze 25 Seçim ve Siyasi Partiler 1-52", *Dünya* (10 Kasım-31 Aralık 1980).
- Kayabal, Kadri. "İşini Bilen Köylüler", *Cumhuriyet* (15 Mayıs 1950).
- Saracoğlu, Ali. "Seçimler Arifesinde Vaziyet: Van'ın Manzarası", *Vatan* (18 Mart 1950).
- Yalman, Ahmet Emin. "İsmet İnönü'nün Çok Mühim Bir Sözü", *Vatan* (4 Şubat 1950).
- Yener, Jerfi. "Seçimler Arifesinde Vaziyet, Demokratların Müstahkem Mevkii: İzmir", *Vatan* (22 Mart 1950).
- Ayata, Ayşe Güneş. *CHP (Örgüt ve İdeoloji)*. çev. Belkıs Tarhan- Nüvit Tarhan. Ankara: Gündoğan Yay., 1992.
- Barutçu, Faik Ahmet. *Siyasi Hatıralar*. 2. Cilt, Ankara: 21. Yüzyıl Yay., 2001.
- Birgit, Orhan. *Evvel Zaman İçinde*. İstanbul: Doğan Kitap, 2005.
- Çavdar, Tefvik. *Müntehib-i Sani'den Seçmene*. Ankara: Verso yay., 1987.
- Demir, Fevzi. *Osmanlı Devleti'nde II. Meşrutiyet Dönemi Meclis-i Mebusan Seçimleri (1908-1914)*. Ankara: İmge Yay., 2007.
- Derin, Haldun. *Çankaya Özel Kalemini Anımsarken (1933-1951)*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay., 1995.
- Erdem, Tarhan. *Anayasalar ve Seçim Kanunları (1876-1982)*. İstanbul: Milliyet Yay., 1982.
- Güneş, Turan. *Türk Demokrasisinin Analizi*. haz. Hurşit Güneş. Ankara: Ümit Yay., 1996.
- Hatemi, Nilüfer. *Mareşal Fevzi Çakmak ve Günlükleri*. 2. Cilt, İstanbul: Yapı Kredi Yay., 2002.
- Neftçi, Nermin. *Demokrasinin Kilittası Anılar*. Ankara: TESAV Yay., 1997.
- Öymen, Altan. *Değişim Yılları*. İstanbul: Doğan Kitap, 2004.

- Tuncer, Erol- Danacı, Necati. *Çok Partili Dönemde Seçimler ve Seçim Sistemleri*. Ankara: TESAV Yay., 2003.
- Tuncer, Erol. *Osmanlı'dan Günümüze Seçimler (1877-1999)*. Ankara: TESAV Yay., 2002.
- Tümerkan, Siddık. *Kaymakam Samiden Öyküler*. İstanbul: 1976.
- Unbehaun, Horst. *Türkiye Kırsalında Kliyentalizm ve Siyasal Katılım, Datça Örneği: 1923-1992*. çev. Mehmet Öztürk. Ankara: Ütopya Yay., 2006.
- Uran, Hilmi. *Hatıralarım*. Ankara: 1959.
- Uyar, Hakkı. *Türkiye'nin Demokrasi Devrimi: 1950 Seçimleri*. Ankara: Anka Yayınları, 2014.
- Aktürk, Şener. "Türkiye Siyasetinde Etnik Hareketler 1920-2007". *Doğu Batı* 11/ 44 (Şubat-Mart-Nisan 2008), 43-74.
- Bulutay, Tuncer- Yıldırım, Nuri. "Türk Seçmenlerinin Oy Verme Eğilimlerinde İktisadi Sebeplerin Önemi Üzerine Bir Deneme". *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi* 23/ 4 (Aralık 1968), 7-39.
- Çakmak, Cem. "1950'li Seçimler ve Demokrat Parti". *Tarih ve Toplum* 53 (Mayıs 1988), 280-285.
- Çakmak, Cem. "Türkiye'de 1950'li Yıllardaki Genel Seçimler Üzerine Bir Deneme". *ODTÜ Gelişme Dergisi* 12/ 3&4 (1985).
- Koçak, Cemil. "CHP Üzerine Yeni Bir Araştırma". *Toplum ve Bilim* 82 (Güz 1999), 198-210.
- Uyar, Hakkı. "Tek Parti Döneminde Seçimler". *Toplumsal Tarih* 64 (Nisan 1999), 21-31.
- Uyar, Hakkı. "1950 Seçimleri Üzerine Bir Analiz Denemesi". *Uluslararası Türkiye Cumhuriyeti Sempozyumu*. Isparta: 2008.
- Tunaya, Tarık Z. "Muhalefetin Lüzumu", *Vatan* (11 Eylül 1949).
- Tunaya, "Tarık Z. Muhalefetin Teşekkülü", *Vatan* (6 Ocak 1950).
- Tunaya, Tarık Z. "Muhalefetin Zayıf Tarafı", *Vatan* (23 Şubat 1950).
- Erim, Nihat. *Günlükler 1925-1979*. 1. Cilt. haz. Ahmet Demirel. İstanbul: Yapı Kredi Yay., 2005.

Uyar, Hakkı. Türk Demokrasi Tarihinin En Önemli Seçimi: 1950 Seçimleri.

Tunaya, Tarık Z. "Yakın Tarihin Kabusu: Fırkacılık", *Vatan* (3 Mart 1950).

BCA, Cumhuriyet Arşivi. *CHP Fon Kodu: 490.1.0.0 Yer No: 376.1588..1.*

BCA, Cumhuriyet Arşivi. *CHP Fon Kodu: 490.1.0.0, Yer No: 365.1537..1.*

Türkiye Cumhuriyeti Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, *22 Ekim 1950 Umumi Nüfus Sayımı, Vilayet, Kaza, Nahiye ve Köyler İtibarıyla Nüfus*. Ankara: 1955.